

Inkluzív nevelés

Ajánlások nagyothalló gyermekek, tanulók kompetencia alapú fejlesztéséhez

Idegen nyelv

Szerkesztette
Urbán Emese

SULI NOVA
Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht.

Magyarország célba ér

suliNova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht.
Budapest, 2006

Készült a Nemzeti Fejlesztési Terv Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program 2.1. intézkedés Hátrányos helyzetű tanulók esélyegyenlőségének biztosítása az oktatási rendszerben központi programjának „B” komponense (Sajátos nevelési igényű gyerekek együttnevelése) keretében.

Szakmai vezető
KAPCSÁNÉ NÉMETHI JÚLIA

Projektvezető
LOCSMÁNDI ALAJOS

Témavezető
GIFLO H. PÉTER

Lektorálta
KOVÁCS KRISZTINA
KÖNTÖSNÉ LŐRINCZ ESZTER

Azonosító: 6/211/B/4/id/6

© Urbán Emese szerkesztő, 2006

© sulinova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht., 2006

Borítóterv: Dió Stúdió
Borítófotó: Pintér Márta

A fotók a Mozsásjavító Általános Iskola és Diákotthon, Módszertani Intézmény centenáriumának alkalmából készültek.

A kiadvány ingyenes, kizárólag zárt körben, oktatási céllal használható, kereskedelmi forgalomba nem hozható. A felhasználás a jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját nem szolgálhatja.

Kiadja a sulinova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht.

Szakmai igazgató: Pála Károly

Fejlesztési igazgatóhelyettes: Puskás Aurél

Felelős kiadó: Pála Károly ügyvezető igazgató

1134 Budapest, Váci út 37.

Telefon: (06-1) 886-3900

Fax: (06-1) 886-3910

E-mail: sulinova@sulinova.hu

Internet: www.sulinova.hu

Tartalom

Előszó	5
1. A hallássérülés legfontosabb jellemzőinek bemutatása	7
1.1 A hallássérülés fokozatai, hatásuk a nyelvre és a nyelvelsajátításra	7
1.2 A hallásukat műtéti úton helyreállított/létrehozott hallássérült	9
2. A nyelvi kompetenciákat érintő általános fejlesztési célok sajátos értelmezése a hallássérültek nyelvoktatásában	9
2.1 Általános fejlesztési célok az 1–6. évfolyamon	10
2.2 Általános fejlesztési célok a 7–12. évfolyamon	15
3. A nyelvi fejlesztési célok sajátos értelmezése a hallássérültek nyelvoktatásában (1–6. évfolyam)	19
3.1 Beszédeértés (szövegértés)	20
3.2 Összefüggő beszéd (a beszéd fejlesztése)	23
3.3 Interakció (a beszéd fejlesztése)	26
3.4 Olvasás (a szövegértés fejlesztése)	29
3.5 Írás (az írásbeli szövegalkotás fejlesztése)	31
4. A nyelvi fejlesztési célok sajátos értelmezése a hallássérültek nyelvoktatásában (7–12. évfolyam)	33
4.1 Beszédeértés (szövegértés)	34
4.2 Összefüggő beszéd (a beszéd fejlesztése)	35
4.3 Interakció (a beszéd fejlesztése)	36
4.4 Olvasás (a szövegértés fejlesztése)	37
4.5 Írás (az írásbeli szövegalkotás fejlesztése)	38
5. Tanulásszervezési formák	39
5.1 Az integráció feltételei, a környezettől (a pedagógustól, a tanulótársaktól) elvárható magatartásformák	40
6. Az értékelés sajátos szempontjai	42
6.1 Értékelési módok	42
7. Az egyéni megsegítés lehetőségei	43
8. Speciális tanulói és tanári eszközök	44
9. Javaslatok	44
10. Mintaóravázlat	45
11. Ajánlott irodalom	47

Előszó

A kompetencia alapú programcsomagban öt kompetenciaterület kidolgozására került sor.

A Szövegértési, szövegalkotási, Matematikai, Idegen nyelvi, Életpálya-építési, Szociális, életviteli és környezeti kompetenciák oktató programcsomagok alkotóinak szándéka találkozott a mai kor egyik, ma még sokat vitatott kérdésével: vajon lehet-e, érdemes-e, megvalósítható-e egy olyan programcsomag megalkotása, amely alkalmassá válhat akár a „fogyatékos” gyermekek komplex és sokirányú fejlesztésére is? A válaszokat erre a kérdésre megadják azok a gyógypedagógus szakemberek, akik ajánlásokat készítettek ezekhez a programcsomagokhoz.

Az elkészült munkák az öt programot abból a szemszögből vizsgálták, hogy hallássérült gyermekek befogadása esetén azok alkalmasak-e tudásuk, teljesítményük, személyiségük, szocializációjuk komplex fejlesztésére.

Az ajánlások mindegyike olyan tapasztalt szurdopedagógus/gyógypedagógus munkája, aki hosszú évek óta gyakorolja szakmáját. Így tudnak hasznos ismereteket nyújtani a többségi pedagógus számára mindennapos munkájuk megkönnyítésére, és így válnak éppen ezért tanácsaik átadásában hitelessé. Elkészült ajánlásaiknak egyetlen célja volt, hogy segítséget és támogatást nyújtsanak azoknak a pedagógustársaiknak, akik arra a nehéz feladatra vállalkoznak – vagy már vállalkoztak is –, hogy osztályukba fogadnak/fogadtak hallássérült gyermeket. Persze ez nemcsak nehézséget és szorongást kiváltó folyamat, hanem valóságos kihívást és bizony többletmunkát kívánó feladatot is jelent a pedagógus számára. Azonban a sikeres megvalósulás nemcsak szakmai siker, hanem sikeresség a sérült gyermek teljes életpályájában.

Első olvasásra talán ijesztőnek tűnik a befogadó pedagógus számára az a sok új információ, amely a hallássérült gyermekek oktatásához, neveléséhez, odafigyeléséhez szükséges. A valóságban, a gyakorlatban azonban hamar kiderül, hogy ez a szép feladat nem kíván sokkal többet egy empatikus, hivatását szerető pedagógustól, mint gondoskodást és gondolkodást a gyermek életének megkönnyítéséről befogadó közösségében.

A fogyatékos gyermekek „különoktatása” hazánkban több évszázados hagyományra tekint vissza. Nehéz az ettől való eltérés nemcsak az általános pedagógiában, de a gyógypedagógiai szemléletben is. Ezért különösen fontos, hogy együttgondolkodással, együttműködéssel, egymás segítségével, a jó gyakorlatok átvételével, kölcsönös támogatással megkönnyítsük azt az utat, amelyet az integráció sikeres megvalósítása érdekében közösen kell bejárunk.

Ehhez kívánok a továbbiakban is sok erőt és eredményes munkát!

Köntösné Lőrincz Eszter

1. A hallássérülés legfontosabb jellemzőinek bemutatása

A hallássérülés nemcsak a hallás hiányát vagy csökkent voltát jelenti, hanem a nem megfelelő hallás kihat a gyermek teljes fejlődésére. Ennek az az oka, hogy a korai életkortól a hallás hiánya alapvetően befolyásolja a társakhoz való viszonyt és a szocializálódást, kihat a nyelvi fejlődésre és ezen keresztül a gondolkodás, különösen a fogalmi szintű gondolkodás fejlődésére és a megismerő tevékenységre is. A nyelvi kommunikáció fejlettségének elmaradása tetten érhető a nyelv minden szintjén (mind az értés /receptív/, mind a beszédprodukción területén). A hallássérült gyermeknél sérül a kiejtés, a beszédhangok felismerése és differenciálása, a szókincs és a hozzá kapcsolódó jelentéstartalmak, a nyelvi szerkezetek értése és használata, a szövegértés, a hangzó beszéd, valamint a nyelv pragmatikai funkciója. Annak a gyermeknek, akinek már anyanyelvének az elsajátítása is nehézségbe ütközik, mindenki számára nyilvánvaló, hogy az idegen nyelv tanulása különösen nehezített.

A hallássérülés foka eltérő a gyermekeknél. Noha nem beszélhetünk éles határvonalról az egyes csoportok között, azonban segítségükkel könnyebben meg lehet állapítani, hogy az általunk nevelt-oktatott gyermektől milyen teljesítményeket várhatunk el. A tanuló anyanyelvi-kommunikációs szintje általában nem felel meg életkorának, de hallásállapotával sem mindig korrelál, mivel egyéb képességei (pl. emlékezet, gondolkodás stb.) és fejlődésének körülményei (pl. Mikor látták el hallókészülékkel? Milyen életkortól és milyen intenzív fejlesztésben részesült?) jelentősen befolyásolják nyelvi fejlettségét. Az anyanyelvi fejlettség jelentősen meghatározza az elérhető idegen nyelvi szintet.

1.1 A hallássérülés fokozatai, hatásuk a nyelvre és a nyelvelsajátításra

1.1.1 Enyhe fokú nagyothallás (a 20–40 dB fokú hallásvesztés)

A halk vagy távoli beszéd megértésében jelenthet nehézséget. A gyermek nem érzékeli a szókezdő vagy szóvégi hangzókat, nem alakul ki a struktúra és a jelentés között összefüggés. A megértés gyakran szituációhoz kötött és esetleges. Mivel a nyelvi tapasztalatok nem tökéletesek, ezért a létrejövő beszédprodukción formailag és tartalmilag is hibás lesz. A hallássérültek közül ezek a gyermekek szerepelnek legnagyobb arányban az integrált nevelésben. Még kisebb teljesítményű, de jól beállított hallókészülék viselése mellett az oktatás folyamatában a beszéd megértése az integrált gyermek számára csak akkor okoz gondot, ha a pedagógus túlságosan távolról, halkán, háttal, esetleg túl gyorsan beszél. Nem mindig jellemző a hallókészülék felírása, viselése, mivel a felerősített környezeti zajok zavaróak lehetnek. Az idegrendszernek meg kell szoknia az eddig nem hallott hangokat is, érvényesítenie kell azt az idegrendszeri szűrőt, amely lehetővé teszi, hogy elkülönítse az ember a lényeges hangokat a lényegtelenektől. A hallókészülékre való rászoktatásnak a kényelmetlenség (idegen test a fülben) ez a legnagyobb gátja. Később, a tinédzser korban előfordul, hogy elzárkóznak még azoknak a készülékeknek a viselésétől is, amelyek szinte észrevehetetlenek, mivel kiemelten fontossá válik számukra a kortársközösség megítélése és a közjük való beilleszkedés.

Az osztályban vagy csoportban különösen fontos a gyermek megfelelő ültetése, hogy a lehető legjobban hallhassa a körülötte zajló kommunikációt. Optimális esetben a hallássérült gyermek az első padban ül, mobil padok esetében kissé befelé, az osztálytársak felé fordulva. Így nem okoz gondot neki az osztálytársak, valamint a tanár arcának látása sem. Ügyelni kell, hogy ne a fény szemben helyezkedjen el, hogy a szájról olvasási képet a szemébe hulló fény ne zavarja.

Az enyhe fokban nagyothalló integrált gyermekek képesek az idegen nyelv elsajátítására a többi gyermekkel együtt, ha a megfelelő feltételeket biztosítják nekik az osztályban.

1.1.2 A közepes fokú nagyothallás (a 41–60 dB fokú hallásveszteség)

Alapvető a készülékkel való ellátás. Közelről még képes megérteni a társalgó beszédet, de ha az halk és a beszélő szája nem látható, a beszédnek csak 50%-a követhető, a szókincs beszűkülhet, feléphetnek beszédhibák, a hallási információ kiegészítéséhez szüksége van a szájról olvasásra.

A szájról olvasási képesség olyan kompetencia, amelyet a halló emberek is használnak kommunikációs helyzetekben (gondoljunk arra, hogy ha zajos járművön beszélgetünk, az értést segítjük azzal, hogy a beszélgetőtárs arcát és száját figyeljük), de a nagyothalló gyermek számára létfontosságú, mert a hallási észlelés kiegészítéseként, a hallott szöveg értésének támaszaként működik. A hallókészüléknek igen nagy a szerepe, hiszen ha az jól van beállítva, felerősíti a beszédhangokat oly mértékben, hogy a gyermek számára jól hallhatóvá, érthetővé válik a beszéd.

Az idegen nyelv tanulása is nehezített. Csak akkor képes követni a társalgást, ha a szavak, kifejezések túlnyomó többsége ismert számára, és segíti a szituáció.

1.1.3 A súlyos fokú nagyothallás (61–80 dB fokú hallásveszteség)

Hallókészülékkel képes verbális kommunikáció korlátozott megértésére. A környezeti zajok felismerése lehetséges, a magánhangzók és mássalhangzók egy része differenciálható, de a beszéd valószínűleg torzul. Ha a veszteség az első életévig jelentkezik, a beszédfejlődés spontán nem indul meg. A minél korábbi időpontban történő hallókészülékes ellátásnak és a korai fejlesztésnek igen nagy a jelentősége.

A csoportos beszéd nehezített, mert a hallássérült nem tudja követni a tér változó pontjaiból érkező mondanivalót. Nem tud alkalmazkodni a logikai ugrásokhoz, a témaváltásokhoz. A beszédérthetőség gyengébb, mely kiterjed a kiejtésre, a mondatdallamra, a hangsúlyra és a ritmusra is. A hallási visszacsatolás gyenge szintje miatt a saját beszédének ellenőrzöttsége is csak részleges, ezért a kiejtés folyamatos korrigálásra szorul. A már elsajátított nyelvi kifejezések is sérülhetnek, romolhatnak. A receptív és az expresszív beszéd zavara is megfigyelhető, azaz a beszéd felfogása és a beszédprodukción területén ugyanúgy nehézségek mutatkoznak, ami a társas kapcsolatok kezdeményezését és fenntartását megnehezíti. A szókincs korlátozott, mivel spontán szókincsbővítés alig tapasztalható, főleg csak tanulási szituációban bővítheti szókincsét a gyermek. A hallókészülék helyes kiválasztása, optimális beállítása (audiológus feladata), viselése és a folyamatos ellenőrzés ezekben az esetekben kiemelkedő fontosságú.

A pedagógus számára gondot okozhat a megfelelő közlő módszerek megválasztása. A legfontosabb, hogy a magyarázatok során és a tanítás egész folyamatában figyeljen arra, hogy a szájról olvasási kép megfelelő legyen: ne forduljon el a hallássérült gyermektől! A pedagógusnak figyelnie kell arra is, hogy lehetőleg kicsit lassabban, tisztán artikulálva (de nem eltúlozva, hanem természetesen artikulálva) beszéljen. Ki kell várni türelmesen a hallássérült gyermek reakcióit, mivel a mondanivaló egy részét logikai úton a részlegesen feldolgozott információk és a korábbi tapasztalatok alapján következteti ki. Az idegen nyelv tanulásánál döntő szerepe van az írott, illetve vizualizálható nyelvi bemenetnek.

Amennyiben a gyermek intelligenciája, személyisége, a családi háttér és még sok más tényező optimális, az integráció sikeres lehet, de igen nagy felelősségvállalás és odafigyelés szükséges a befogadó iskola, a gyermekkel foglalkozó pedagógusok részéről. Kívánatos, hogy ne érje a gyermeket sok kudarc, amely lelkiileg megviselheti. Hasznos, ha ezekben az esetekben a pedagógus munkáját egy pedagógiai asszisztens segíti.

1.1.4 A súlyos hallássérülés 81–90 dB (90 dB alatti hallásveszteség)

Már igen súlyos, hallásmaradványos siket vagy siket gyermekről van szó. Hallókészülékkel egyes erős hangok hallhatóak, de inkább vibráció, mint hang érzékelhető. Elsődleges a vizuális kommuniká-

ció, a beszéd- és nyelvfejlődés valószínűleg sérül. Ha a veszteség a beszéd kialakulása előtt jelentkezik, elmarad a spontán beszédfejlődés. Jellemző a hangzó beszéd spontán kialakulásának képtelensége, elsajátításának súlyos fokú nehezítettsége, valamint a kommunikáció általános akadályozottsága. A hallásvesztés mértékétől, jellegétől, a környezeti hatásoktól függően módosulhat a megismerő tevékenység, a gondolkodás és a lelki élet egészének fejlődése. Ezeknek a gyermekeknek a részvétele az integrációban arányaiban ritka, de kiemelkedő intellektus mellett néhány gyermek kialakít olyan kompenzációs technikákat (szájról olvasás magas foka, jó kombináció, információfelvétel írott kommunikáción keresztül), amelyek lehetővé teszik beilleszkedésüket a halló társak közé. Ebben az esetben – ha nyelvi szintjük engedi – fontos, hogy lehetőséget kaphassanak az idegen nyelv elsajátítására, hogy ez ne legyen akadálya későbbi továbbtanulásuknak. Kiemelten fontos a hallássérültekkel foglalkozó gyógypedagógus tanácsadó munkája, az egyéni fejlesztési terv alapján történő fejlesztés és az egyéni megsegítés.

1.2 A hallásukat műtéti úton helyreállított/létrehozott hallássérült

A súlyos hallássérülteknél egyre elterjedtebb a cochleáris implantáció, hallásjavító műtét, amely után fizikai értelemben közel ép hallás mérhető a gyermeknél. Nyelvi fejlődésének érdekében előnyös, ha a műtétet a lehető legkorábbi életkorban végzik el, és azután rögtön kezdetét veszi az intenzív hallás- és beszédfejlesztő rehabilitáció. A megfelelő beállítás és hallástréning után a szövegértés és hangzó beszéd produkciójának fejlődése az ép hallásúakéhoz hasonló fejlődési utat járhat be, ami jó kilátásokkal kecsegtet először az anyanyelv, majd később az idegen nyelv elsajátítása során. Ezek a gyermekek a technika, a műtéti technika és a megfelelő korai fejlesztés következtében várhatóan egyre nagyobb számban fognak jelentkezni a többségi iskolákban. Idegennyelv-tanításuk során, a vizuális csatornák bevonása mellett, fontos a hallás és hallásfigyelem fejlesztése, hogy a készülék által nyújtott lehetőségeket minél jobban ki tudja használni, és képes legyen a beszélt idegen nyelv jó megértésére és használatára. Egyéni megsegítés és fejlesztés mellett felhasználhatók az ép hallású tanulók idegennyelv-elsajátítása során alkalmazott módszerek és eszközök.

A hangos beszéd kialakulása után hallássérültté vált tanulóknál előnyt jelent, hogy egy nyelvet már sikeresen elsajátítottak. Külön feladatot jelent a hallás elvesztésével fellépő állapotváltozásból adódó pszichés sérülés megelőzése, illetve csökkentése, valamint azoknak a kompenzáló technikáknak a kialakítása (pl. szájról olvasás), amelyek kommunikációjukat segíthetik. Idegennyelv-tanulásuknak kilátásait befolyásolják egyéni képességeik és hallásállapotuk.

A halmozottan sérült hallássérültek megjelenése – speciális egyéni fejlesztési igényeik miatt – nem jellemző még az integrált hallássérültek között. Fejlesztésük gyógypedagógus feladata. Részleges integrációjuk (pl. tanórán kívüli tevékenységek idején) ajánlható egyéni elbírálás alapján.

2. A nyelvi kompetenciákat érintő általános fejlesztési célok sajátos értelmezése a hallássérültek nyelvoktatásában

Az ép hallású gyermekek idegennyelv-oktatása során megfogalmazott általános fejlesztési célok vonatkoznak a hallássérült tanulókra is, de a kompetenciák fejlesztési lehetőségei némileg módosulnak az auditív input korlátozottsága vagy hiánya miatt.

2.1 Általános fejlesztési célok az 1–6. évfolyamon

2.1.1 Növekedjen a tanuló nyelvtanuláshoz való pozitív beállítódása, motivációja

(Mesemondóka 1–6., *Kreatív kommunikáció 1–6.*)

A hallássérült gyermeknek örömet okoz, ha sikerélményhez jut az idegen nyelvi autentikus anyag megismerése során. Azonban motivációs bázisa általában lassabban fejlődik, mint a halló társaké, mivel kevesebb hatást gyakorol rá a verbális megerősítés, ami miatt kevésbé reálisan értékeli az elért eredményeket. Előfordul, hogy amíg a halló társaknak már elég motivációt jelent a cselekvés öröme, addig a hallássérültek jelentős részénél még szükség van külső motivációra, pl. kisebb „megfogható” jutalmakra (ld. Maslow motivációs piramis modellje). A megismerés öröme lassabban alakul ki a hallássérülteknél azért is, mert az autentikus művek megértése nehézséget okoz, főleg a KER A1 (írás-olvasás bevezetése előtti) szinten. Segítséget nyújthatunk a hallássérültnek az alapos előkészítéssel (ami történhet a foglalkozást megelőző egyéni fejlesztés keretében is) vagy a gazdag vizuális alátámasztással, így biztosíthatjuk azt, hogy sikerélményhez jusson. A vizuális információ (képeskönyv, gyermekmagazin képei, videó, tv stb.) egyrészt segíti a megértést, másrészt az esztétikus képi világ megragadja a hallássérült figyelmét, beindítja fantáziáját és gondolkodását. Ezen a területen a képi gondolkodásról a hallássérült a hallóknál nehezebben lép át az alapvetően nagyobb verbális fejlettséget igénylő fogalmi gondolkodásra.

A nagyothallók hallássérülésük ellenére is szeretik a dallamos és ritmusos versikéket, mondókákat. A mesékben előforduló visszatérő mondatok vagy analóg szerkezetek segítik a nyelvi szabályrendszer belső kialakulását, a későbbi önálló mondatalkotást. A súlyos hallássérülteknek is segít a versek ritmizálása (esetleg mozgással kísérese), és még gyengébb értés és nyelvi produkció esetén is örömet okoznak a gyermekirodalmi művek.

Azzal, hogy a Kreatív kommunikáció programcsomag figyelembe veszi az egyéni nyelvsajátítás jellemzőit (pl.: auditív, vizuális, kinesztetikus, nyomtatottszöveg- és csoportorientált tanulók), valamint a különböző intelligenciafajtákat (nyelvi, térbeli, testi-kinesztetikus, zenei, inter- és intraperszonális, logikai-matematikai), nemcsak a halló gyerekeknek biztosít lehetőséget az egyéni differenciálásra. Így a hallássérült tanulók eltérő típusai is lehetőséget kapnak olyan tevékenység végzésére, amely viszonylag kevesebb nehézséget jelent számukra, és több sikerélményhez juttatja őket. Ezzel növeli a tanulók motivációját, érdeklődését. A pozitív beállítódás érdeklődést ébreszt a hallássérült tanulóban is olyan célnyelvi inputok iránt, amelyek számára már érthetőek, hiszen látja, hogy használható tudásra tesz szert. Azonban az órán kívüli nyelvtudás bővítésének lehetőségei korlátozottabbak számára hallássérülése miatt, mint a halló társaknak.

2.1.2 Növekedjen a tanuló kreativitása

(Mesemondóka 1–6., *Kreatív kommunikáció 1–6.*, *Projektek a nyelvórán 1–6.*)

A hallássérült tanulók jelentős részénél a nyelvi kifejezőképesség gyengesége miatt – kompenzációs technikaként – jó ábrázolási készséget találunk, hiszen sok hallássérült gyermek kisebb korában is a rajzhoz (illetve gesztusokhoz) folyamodik, ha környezete nem érti, amit ki szeretne fejezni. Ezért, amennyiben a gyermekirodalmi mű feldolgozásánál egyéniesített megsegítéssel támogatjuk a megértést, a tanulónak nemcsak a kreativitására, hanem a motivációjára is pozitívan hat bármely olyan ábrázoló tevékenység, ami a gyermekirodalmi műhöz kapcsolódik (pl.: képregény-, illusztrációkészítés meséhez, dalhoz vagy mondókához). A kreatív verbális alkotások azonban nehézséget jelentenek, pl. egy új meserészlet vagy változatának elkészítésében. Mivel a hallássérültek kevésbé magabiztosak a nyelvi teljesítményekben, ezért nehezebben szakadnak el a megadott mintától. Több gyakorlásra, variációs lehetőség felkínálására van ahhoz szükség, hogy merjenek változtatni a megadott nyelvi anyagon. A hallássérült gyermekek szívesen vesznek részt egyszerű jelenetek eljátszásában, és gyakran

nagyon kifejező gesztusokat és mimikát használnak az előadásban. Nehézséget jelenthet azonban – ha komplex, dramatikus játékot adnak elő a tanulók –, hogy a zene, a mozgás, a párbeszéd túlságosan megosztja a hallássérült figyelmét, és a neki amúgy is több nehézséget okozó idegen nyelvi anyag használata mellett nem tud kellő időben bekapcsolódni, nehezebben tudja követni, hogy hol tart a történet eljátszása. A háttérzene, a mozgással járó zaj rontja a beszédhallás szintjét is. Ezért a hallássérült gyermeknek könnyebb az olyan jelenet eljátszása, ahol kevés a szereplő, vagy főleg csak dialógusok vannak. A verbális megnyilatkozást nem igénylő szerepek kevés nehézséget okoznak a gyermeknek (bár sikerélményhez juttatja), amennyiben jól megértette a történetet az előzetes feldolgozás során, azonban fejlesztő hatásuk sokkal kisebb: az amúgy is alacsony nyelvi szinten álló tanulónak nem nyújt gyakorlási lehetőséget.

A *Kreatív kommunikáció* programcsomag által elvárt kreatív nyelvhasználati szint csak részben várható el a hallássérült tanulóktól. A már elsajátított nyelvi jelek, szavak, kifejezések tanult használati módjához jobban ragaszkodik, kevésbé rugalmasan kezeli a nyelvi anyagot, hiszen a hallóknál kevesebb nyelvi tapasztalat éri. Mivel a teljes értékű nyelvi input is csak részlegesen jut el hozzá, már ezen a szinten is sok következtetésre és kombinációra van utalva. Ezért, ha a bemenet túl magas szintű, ezt a távolságot már nem biztos, hogy át tudja hidalni, és a feladat kudarcot fog számára jelenteni. Az értelmezésben azonban segítik a nem verbális információk, illusztrációk, testnyelv stb.. A produktív nyelvi készségek kialakítása – a támogató tantermi környezeten kívül – sok tanári segítséget, esetleg egyéni megsegítést is igényel.

A hallássérültek anyanyelv-elsajátítása, főleg a középsúlyos, súlyos nagyothallóknál és siketeknél eleve később indul meg, és gyakran tudatos nyelvi fejlesztő munka eredménye. Az anyanyelv elsajátítása során ezért a hallássérültek több olyan technikával találkoznak az idegen nyelv tanítását megelőző időszakban, amely az idegen nyelv tanítása során is alkalmazható és beépíthető a tanulási folyamatba.

A *Projektek a nyelvről* modul különösen alkalmas arra, hogy fejlessze a tanuló kreativitását. A társakkal való együttműködés segít leküzdeni a hallássérült fogalmazási nehézségeit a témával kapcsolatban, mivel a számára nehezebben kivitelezhető részeknél nem akad el, ha a társak segítik. Mivel sok projekt képi anyag feldolgozásával indul (pl.: történet készítése képek alapján), ez jobban megindítja a hallássérült fantáziáját, mint a számára nehezebben feldolgozható pusztán nyelvi anyag. Lehetőséget teremt arra, hogy meglévő ismereteit újszerű helyzetekben használja fel, ezzel gondolkodása és nyelvhasználati rugalmasabbá válik a projektfeladatok megvalósítása során. A társak példája, különösen az enyhe vagy középsúlyos nagyothallóknál, bátorítja a hallássérültet, és a magasabb nyelvi példa beépítésével színesebbé és kifejezőbbé teszi kommunikációját és feladatmegoldásait. A projektmunkánál figyelni kell arra, hogy a csoport bevonja a súlyosan hallássérült tanulót is. A kommunikációs nehézségek ugyanis a tanulókat gyakran arra ösztönzik, hogy azt a társukat, aki nehezen érti meg a közös munka fő irányvonalait, valamilyen (gyakran manuális) tevékenységgel bízzák meg, ami nem hat fejlesztően a hallássérült idegen nyelvi szintjére, és csak kis mértékben ad lehetőséget arra, hogy egyéni ötleteit megvalósítsa. Tehát a kreativitás kibontakoztatásának is alapfeltétele a megfelelő csoport létrehozása és a magas szintű csoportmunka.

2.1.3 Növekedjen a tanuló interkulturális nyitottsága, törekedjen a célnyelvi kultúra minél szélesebb körű megismerésére

(*Mesemondóka 1–6., Kreatív kommunikáció 1–6.*)

A hallássérülteknél – különös tekintettel a súlyos hallássérültekre – az auditív észlelés hiánya vagy elégtelen volta miatt erősen beszűkült az információhoz való jutás, már kora gyermekkoruk óta. Azokat az információkat, amelyeket a legtöbb gyermek különösebb energiárfordítás nélkül megszerez, hallgatva a környezete beszélgetését, tévét nézve vagy a szülő által felolvasott meséket és ismeret-

terjesztő gyermekkönyveket hallgatva, a hallássérült főleg tudatos tanulás útján szerzi meg. (Ezért van fontos szerepe a korai fejlesztésnek, a tudatos anyanyelvi nevelésnek.) Ebből következik, hogy a legtöbb hallássérült tanuló keveset tud a világnak arról a részéről, ami nem közvetlen környezetéhez tartozik, és nehezen is tudja feldolgozni a sok új információt. Az idegen nyelv tanulása remek lehetőséget biztosít számukra, hogy megismerkedjenek más népek hagyományaival, ünnepi szokásaival, mindennapi életével, jellegzetes ételeivel stb. Fontos, hogy a hallássérült gyermek az új ismereteket megfelelő vizuális megerősítéssel és tevékenységbe ágyazottan építhesse be meglévő ismereteinek rendszerébe. Hiszen pusztán verbalizmussal az új fogalmak nem megragadhatók számára. Azzal, hogy összehasonlítják a célnyelvi kultúra és az anyanyelvi kultúra elemeit, a hallássérültnek lehetősége van arra is, hogy saját kultúrájáról is megtudjon olyan tényeket, amelyek ugyan a hallók számára nyilvánvalóak voltak, de számára az információs csatorna beszükülése miatt újdonságként hatnak. Ahhoz, hogy az anyanyelvi kultúra és a célnyelvi kultúra elemeit egymás mellett tudja szemlélni, a halló tanulóknál több segítségre van szüksége a fogalmi gondolkodás alacsonyabb szintje miatt. Ezért célszerű az összehasonlításhoz szempontokat adni, amelyek segítik a tapasztaltak elemzését, feldolgozását.

A célnyelvi gyermekirodalmi műveket – megfelelő előkészítés mellett – képesek befogadni azok a hallássérültek, akik elérték a sikeres integrációhoz megfelelő anyanyelvi szintet. Vigyázni kell azonban arra, hogy a nyelvi szintjéhez képest túlságosan magas szintű nyelvi megfogalmazás ne eredményezzen érdektelenséget és közönyt a tanulónál. Figyelembe kell azt is venni, hogy a hallássérülteknél – az enyhe fokú nagyothallók kivételével – nem elég csak a megfelelő nyelvi bemenetet biztosítani az autentikus szövegeken keresztül. Ha ez elégséges lenne, akkor a beszédpélda hatására az anyanyelv esetében is természetes úton, spontán módon megindult volna a beszédfejlődés, és nem lett volna szükség intenzív hallás- és beszédfejlesztésre a korai életkorban.

2.1.4 Növekedjen a tanuló önismerete és önbecsülése

(*Mesemondóka 1–6., Projektek a nyelvórán 1–6.*)

A hallássérült tanulóknál több okból is fontos a reális önismeret és önbecsülés kialakítása. Az önbecsülés és az önismeret ráébreszti a gyermeket, hogy hallássérülése ellenére is vannak olyan területek, ahol tud teljesíteni és fejlődni. Ez további erőfeszítésekre sarkallhatja. Mivel nehezített a nyelvi fejlődés és a kommunikáció, ezért a hallássérült gyermeknek csak úgy van esélye, hogy lehetőleg lépést tartson a halló társakkal, ha erőfeszítéseket tesz. Sok hallássérült jó intellektusával és szorgalmával tudja kompenzálni a hallás kiesését vagy részleges voltát.

A megfelelő önismeret és önbecsülés kialakítása sok hallássérültnél nehézségbe ütközik. Mivel fogalmi szintjük lassabban fejlődött, ezért a tulajdonságok közül elsősorban a külső tulajdonságok alapján ítélnék, és sokuknak nehezen megragadhatók az elvontabb belső tulajdonságok. Ezek értelmezése csak szituációs helyzetekben hatékony, a viselkedés megfigyelésével és értelmezésével, ekkor töltődik meg tartalommal az elvont fogalom. Mind önmaguk felülértékelése, mind önmaguk alulértékelése előfordul a hallássérülteknél. A felülértékelésnek gyakran a szülői ház a forrása: hogy kompenzálják a gyermekük hallássérülése miatti elkeseredést, gyakran kiemelik egy-egy jó tulajdonságát, és azt túlhangsúlyozzák. Ugyanígy a szülői ház lehet az alulértékelés forrása is, amikor a fejlődésével elégedetlen szülő nem látja meg a gyermek pozitív tulajdonságait. Ezt a gyermek számára még alátámasztják azok a kudarcok, amelyek a szocializációja során, a kommunikációs hátrány miatt érik.

A művek megismerésén és előadásán keresztül a belső tulajdonságok megismerése, a megfelelő példával való azonosulás és a tevékenységek során saját teljesítményének reális elismerése segítheti a gyermeket, hogy önképe, önbecsülése megfelelő legyen. Ezzel rájön, hogy az esetleges nehézségek ellenére mire képes, és ez segíti őt abban, hogy a későbbiekben a képességeinek megfelelően tudjon fejlődni.

2.1.5 Növekedjen a tanuló együttműködésre való képessége

(*Mesemondóka 1–6., Kreatív kommunikáció 1–6., Projektek a nyelvórán 1–6.*)

Az együttműködés és a közös munka során, noha nagy szerepe van a metakommunikációnak, mégis a verbális utasítások, megbeszélések, egyeztetések, információcserék segítik legjobban a csoport tagjainak együttműködését. Ezért a hallássérültnek gondot okozhat a társaival való együttműködés, főleg, ha a hallássérülés foka annyira súlyos, hogy auditív úton nem képes megérteni társait. Ezért a társas feladatokat megelőző időszakban fontos, hogy az ép társak elsajátítsák, hogyan lehet hatékonyan kommunikálni a hallássérülttel. Fontos, hogy a pár-, illetve csoportmunka alatt ne nőjön meg jelentősen az osztály zajszintje, mivel a hallókészülék a háttérzajokat is felerősíti, elfedve a verbális kommunikációt. A hallássérült gyermek beilleszkedésének fontos feltétele az együttműködés képességének kialakulása. Így ismerős közösségben próbálhatja ki nyelvi képességeit, ahol várhatóan toleránsabb a légkör, és a gyakorlat során tehet szert a nyelvi kompetenciákra.

A súlyos nagyothallóknál vagy a siketeknél segítséget jelent a közös munkában és együttműködésben, ha a csoport a megbeszélést a megállapodás után írásban rögzíti (az írást megelőző szakaszban kis képeket vagy piktogramokat is használhatnak), így lehetővé válik, hogy egy nagyobb közös munkánál (pl.: közös produktum létrehozása vagy gyermekirodalmi művek előadása – előadás megtervezése, díszletek) világosak legyenek a hallássérült számára is a teendők és feladatok. Ez a tudatosabb, rögzített tervezés a halló gyermekek munkájára is pozitív hatást gyakorolhat.

A közös játék (körjáték, társasjáték, hagyományos népi gyermekjáték) során az együttműködést segíti, ha a tanár megbizonyosodik arról, hogy a hallássérült értette-e a szabályokat és azt, hogy mi az elvárt tevékenység. Így a játék során a gyermek nem kerül kellemetlen helyzetbe: bizonytalansági érzése, amit a hallás hiánya miatti tájékozódási nehézség jelenthet, csökkenthető.

Az együttműködés képességének kialakulása hosszú távon az egyik legfontosabb lépés lesz a hallássérült társadalmi integrációja felé, hiszen magabiztosabban fog tudni kiépíteni kapcsolatokat a halló társakkal, így kisebb a valószínűsége az elszigetelődésének.

Főleg a kezdeti időszakban tudatosan oda kell figyelni arra, hogy a hallássérült gyermek olyan csoportba kerüljön, ahol a fejlődésre lehetőséget kap. Fontos, hogy egy csoporton belül csak 1-1 sajátos nevelési igényű tanuló legyen. A társaknak a kommunikáció során figyelembe kell venni, hogy a hallássérült milyen mértékben képes felfogni az auditív nyelvi jeleket, és mennyire támaszkodik a szájról olvasásra, mimikára, gesztusokra vagy az írott nyelvre. Fontos, hogy a csoportban ne csak manuális feladatokat végezzen, hiszen lehet, hogy ezt sikeresen meg tudja valósítani, de ha nem tesz erőfeszítéseket, hogy a kommunikációba bekapcsolódjon, akkor nem fog fejlődni az idegen nyelvi szintje.

A *Projektek a nyelvórán 1–6.* modul során súlyozottan kerül elő az együttműködés kérdése. Mivel a modul során a halló és a hallássérült gyermektől közös produktumot várunk el, amelyhez szükséges, hogy a munkát részfolyamatokra tudják bontani, egymás között meg tudják osztani, mindenki érdeklődési körének és képességeinek megfelelő részterületen tudjon tevékenykedni. Fontos, hogy a csoport figyelembe vegye a hallássérült kommunikációs nehézségeit, és őt a szervezésbe is bevonják. Mivel a hallássérültnek nehézséget okoz véleményét kifejteni, ellenérveket felsorakoztatni, álláspontját megvédeni, döntésekbe bekapcsolódni vagy a munkát értékelni, nem lehet az a megoldás, hogy ezekből a tevékenységekből kimaradjon. El kell érni, hogy társai megfelelő módon és hatékonyan segítsék (ne kiszolgálják) a munkafolyamatok bekapcsolásába, hiszen ez jelentheti fejlődésének mozgatórugóját. A hallássérült gyermeket biztatni kell, hogy olyan feladatrészt is elvállaljon, amihez erőfeszítéseket kell tennie, és meg is tud valósítani. Ne csak manuális tevékenységekben vegyen részt, hanem a nyelvi készségeket fejlesztő munkákban is, pl.: könyvből gyűjtőmunkát végezni, szöveggönyvet szerepek szerint leírni, posztert készíteni stb.

Noha a hallássérült gyermek számára, főleg a kezdeti időszakban, nehéz megfogalmaznia a véleményét saját munkájáról, a sok ilyen jellegű tevékenység és a társak példája segítséget nyújt abban,

hogy realisan értékelje önmagát. Ezt szolgálja az, hogy a projektek végrehajtása során minden tanuló választhat olyan tevékenységet, amelyet sikeresen végre tud hajtani, és ez növeli a hallássérült feladatvállalási bátorságát is. A korábbi tanulási tapasztalatok beépítésével nagyobb valószínűséggel ér el sikereket a továbbiakban. Fontos, hogy számára kihívást jelentő célokat tudjon kitűzni maga elé, mivel ezek viszik előre fejlődését, ezek sarkallják erőfeszítésekre. Ahhoz, hogy meg tudják fogalmazni (például egy projekt végrehajtását követően), milyen tapasztalatokat szereztek, a gyengébb nyelvi készségű hallássérülteknek adhatunk nyitott mondatkezdéseket (pl.: Könnyűnek találtam..., A legnehezebb, Érdekes volt, Büszke vagyok.....), amelyek segítik véleményük kifejtését. Ezek a mondatkezdések felkerülhetnek falitáblára vagy a gyermek füzetébe, hogy a következő alkalommal már önállóan (legfőleg ezek segítségével) tudja kifejtetni nézeteit. A tevékenységek gyakorlásával végül eléri azt a célt, hogy már ne szoruljon külső segítségre. A megfelelő nyelvi megfogalmazások segítik a hallássérült tanulót annak tudatosításában, hogy milyen teljesítményekre képes.

2.1.6 Maradjon ébren és növekedjen a tanuló életkorából ösztönösen adódó megismerési és tanulási vágya

(Kreatív kommunikáció 1–6.)

A megismerés vágyát fontos ébren tartani és kihasználni a hallássérülteknél, mert az idegen nyelv elsajátítása tőlük több erőfeszítést igényel, mint halló társaiktól. A nyelvi input keresésének és befogadásának igényét és szükségességének felismerését támogatja a hallás és hallásfigyelem fejlesztése, amelyet szurdopedagógus biztosít a hallássérült gyermeknek. Ez annál hatékonyabb, minél korábbi életkorban kezdik meg a gyermeknél a hallástréninget, ezzel biztosítva, hogy a halláshoz szükséges pályák a lehető legtöbb ingerlést kapják, és így jobban fejlődjenek. A korai fejlesztés hatására – iskoláskorra, mire a gyermek idegen nyelvet kezd tanulni – elvárható, hogy hallásállapotához mérten a lehető legtöbb információt próbálja megszerezni hallás útján. A fejlesztés még eredményesebb, ha a tapasztalatszerzés folyamatába bevonunk más érzéketli területeket is.

Fontos, hogy hallássérült tanulónk egyre nagyobb tudatossággal tudja kezelni a nyelvtanulási folyamatot és megértse, hogy mi az ő feladata a nyelvsajátítás során. Ebben segíthet, ha a nyelvtanulással meghatározott célja van, ami motiválja a nyelvhasználat gyakorlására. Fontos, hogy felismerje, mely területeken vannak az erősségei, és ezeket felhasználja a nyelvsajátítás során. Pl.: jó olvasási készség kialakulásával a nyelvi inputnak ez a formája segíti az önálló tanulást és az önképzést az idegen nyelv területén.

2.1.7 A tanuló fokozatosan váljon autonóm személyiséggé

(Projektek a nyelvórán 1–6.)

A projektekben való részvétel segíti a hallássérültet, hogy saját munkáját, tanulási tevékenységét is meg tudja szervezni, mint ahogy csoportmunkában társaival megszervezik a projekt sikeres végrehajtását. Az új tanulási mód elsajátítása idején érdemes több segítséget nyújtani a hallássérült gyermeknek, mert a projektmunkát bevezető beszélgetések során hallássérülése miatt csak részinformációkhoz jut. Munkáját segítheti a munkaszervezés lépéseit mutató algoritmus, esetleg rajzos, piktogramos vagy írásos vázlat. Amennyiben a hallássérült képes lesz tudatosítani saját tanulásának lépéseit, ez segíti majd az önálló tanulás megszervezésében is. A célok megfogalmazásához, mivel ezt nyelvi szintje nehezíti, érdemes sok alternatívát nyújtani, vagy a társak céljait vizuálisan elérhető módon rögzíteni, hogy világos legyen számára, mit várunk el tőle. A feladatok megtervezése és elosztása után a csoport rögzítse ezeket, hogy a hallássérült pontosan értse, mit kell tennie.

Fontos előkészíteni, hogy meg tudja szerezni a szükséges információkat, anyagokat, eszközöket. Ehhez olyan nyelvi formák megtanítása szükséges, amelyekkel igényeit ki tudja fejezni, pl.: analóg

mondatok kérések kifejezésére. Az információgyűjtéshez el kell különítenie a lényeges és a lényegtelen adatokat, olyan forrásokat kell biztosítani számára, ami a tanuló nyelvi szintjén feldolgozható.

Erősíteni kell a hallássérült önbizalmát ahhoz, hogy az ötletek közül kiválassza a legjobbat, illetve a megvalósíthatót, mert hajlamos arra, hogy a jobb kommunikációs képességű, vezérszerepű társ megoldását kritika nélkül elfogadja. Maga a projektmunka is pozitívan fog visszahatni a megoldásokkal szembeni reális értékelésére, miután látja, hogy milyen megoldások váltak be, és melyek nem.

2.2 Általános fejlesztési célok a 7–12. évfolyamon

Hetedik évfolyamra már minden hallássérültnél kiderül, hogy integrált oktatásának megvoltak-e azok a feltételei, amelyek a sikerességet garantálták. Ekkorra általában eldől, hogy képesek-e a gyermekek integrált körülmények között folytatni tanulmányaikat, vagy egyéb társuló nehézségeik miatt szegregált intézménybe kerülnek. Éppen ezért a 7–12. évfolyamon főleg olyan hallássérülteket talál a szaktanár az osztályban, akik halló társaikkal verbális kommunikációra képesek (a meglévő hallásmaradvány jó kihasználása segítségével vagy egyéb kompenzációs technikák kifejlesztésével).

2.2.1 Növekedjen a tanuló kreativitása

(Kreatív kommunikáció 7–12.)

Az előző szakasz során végzett fejlesztés eredményeként erre az időszakra a hallássérült gyermek képes arra, hogy egy adott feladat megoldásához megszerezze a szükséges ismereteket, anyagokat, eszközöket. Az önálló ismeretgyűjtéshez azonban nagyobb hatékonysággal tudja használni a látással érzékelhető forrásokat, ezek közül is egyre nagyobb hangsúlyt kap a nyomtatott szöveg.

A hallássérültek többsége képes a meglévő ismereteket, anyagokat, eszközöket ötletesen, újszerű funkcióban használni, de ez a szint általában alacsonyabb, mint az azonos képességű halló gyermekeknél. Ennek az az egyik oka, hogy mivel egész életében nehezebben jutott információhoz, a már beépült ismeretekhez, alkalmazási módhoz jobban ragaszkodik, mert ez biztonságot nyújt számára. Ezen a területen segítenek a szituációs gyakorlatok, a manipuláció bevonása vagy a pantomim használata, melynek során fantáziáját fejlesztheti, és kipróbálhat játékos keretek között a szokásostól eltérő használati módokat.

A tanulás hatékonyságának alapvető feltétele, hogy a hallássérült tanuló az újonnan szerzett ismereteket be tudja építeni ismeretei rendszerébe, interiorizálja azokat, hogy szerves egésznek alkossanak. Ez segíti a tanultak könnyebb előhívását más esetekben, azt, hogy ismeretei jól használhatók legyenek. A hallássérült gyermek akadályozottsága (a hallási érzéklet, az információáramlás csökkenése vagy leszűkülése) következtében az új ismeretek, a különböző tartalmak, az összefüggések feldolgozása és beépülése a struktúrába több időt vesz igénybe, mint halló társaiknál. Ezért fontos és hangsúlyos, hogy számukra nagyobb feldolgozási időt és egyéb kompenzációs lehetőségeket biztosítsunk.

Mivel az idegen nyelv tanítása mint interaktív folyamat a leghatékonyabb, ezért fontos, hogy a tanuló részt tudjon venni a közös munkában, ahol a feladat eredményes végzéséhez nélkülözhetetlen a különböző rendelkezésre álló ötletek, javaslatok, lehetőségek közül a legjobbnak, illetve a megvalósíthatónak a kiválasztása. Ez nem szokott nehézséget okozni, amennyiben az alternatívák egyértelműek. Azonban, ha túl sok szempontot kell figyelembe venni, az zavart okozhat, és nehezíti a reális mérlegelést. A hallássérült gyermekek hajlamosak nem logikai úton, hanem szimpátia szerint választani. Az összetett szempontok megvizsgálását igénylő választás nehézségét általában az okozza, hogy (noha ekkorra az integrált hallássérültek eljutottak arra a kommunikációs szintre, amely lehetővé teszi a halló társakkal való kommunikációt), nehezített az elvont fogalmakkal dolgozó logikai gondolkodás.

Az inkluzív nevelés egyik előnye éppen az is, hogy a hallássérült gyermek folyamatosan megtapasztalja, társai milyen megfontolások alapján hozzák meg döntéseiket.

Célszerű például a csoport- vagy projektmunka tervezési szakaszában a halló társak indoklása, miért tartottak célszerűbbnek egy megoldást a másinál. Ez segíti a hallássérült gyermeket abban, hogy figyeljen a különböző szempontokra, megfigyelési módokra. Segítheti ebben a választáshoz közösen felállított kritériumrendszer vagy algoritmus. A kiválasztott ötletet – ha biztosítják a jó értehetőséget – megfelelően tudja már kivitelezni.

A kreatitásnak egyik jele, hogy mennyire képes fantáziája segítségével tágítani tapasztalatai, élményei körét. Ezt a hallássérülés tényénél és súlyossági fokánál jobban befolyásolják az egyéni személyiségjegyek és a gondolkodás szintje. Azonban olyan feladatoknál, ahol szokatlan ötleteket kell gyűjteni (pl.: egy tárgy nem megszokott használata), a hallássérültek megoldásai között fogjuk találni azokat is, amelyek legközelebb vannak az eredetihez. De náluk fog felbukkanni olyan megoldás is, amelyre a halló gyerekek általában nem gondolnak, hiszen a hallássérülésből adódó eltérő érzékelési struktúra miatt más fontos jegyet emel ki a tárgynál.

A nyelvi kreatitás jeleként értékelendő, ha képes a tanuló a különböző kifejezési eszközöket használva színesebbé, egyénibbé, kifejezőbbé tenni kommunikációját. Ezen a téren – a nyelvi szinttel párhuzamos mértékben – a hallássérültek többségének nehézségei vannak. Beszéd közben nehezen használják a szinonimákat annak ellenére, hogy passzív szókincsükben szerepelnek a kifejezés alternatív lehetőségei. Gondot okoz a nem elég árnyalt fogalmazás, ami éppúgy jellemzi az anyanyelvet, mint az idegen nyelvet. Inkább törekszik a biztosan helyes megoldásra – amely kevésbé összetett, és csak szűk kifejezőkörre, valamint kevésbé bonyolult szerkezeteket érint –, mint az esetleg színesebb megfogalmazásra. A hallóknál sokkal kevésbé bátran próbálkozik a nyelv kreatív használatával, pedig a gyermek az esetleges tévedéseken keresztül talál majd rá egy magasabb szintű nyelvi megfogalmazásra. Ennek az egyik oka, hogy gyermekkor óta sokszor szembesül olyan helyzetekkel, ahol nem vagy nehezen értették meg mondanivalóját. Ezért, ha lehet, kerüli az ilyen helyzeteket, és egyszerűbb, de biztosabb nyelvi megoldást választ. Ezért a nyelvi szint kissé direkter fejlesztése mellett fontos az önbizalom kialakítása.

2.2.2 Növekedjen a tanuló önismerete és önbecsülése

(Kreatív kommunikáció 7–12.)

A hallássérült tanuló ebben a korban a korábbi megerősítések hatására már tudja, hogy melyek az erősségei, melyekre építhet. Ennek kialakulásához a kezdeti időszakban több külső megerősítést igényel, mint a halló társak. Ez a korábbi életkorban főleg a felnőtt (szülő, tanár stb.) pozitív visszajelzésén alapul, azonban a tinédzsereknél már a társak megítélése, véleménye fontosabbá válik. A megfelelő környezet biztosításával, ahol sok pozitív visszajelzést kap, nő a hallássérült önbecsülése.

A serdülő hallássérültnek különösen nagy nehézséget okoz a hallássérültség tényének elfogadása, hiszen ez nehezíti a halló társak közé a beilleszkedést, és ebben az időszakban a korosztály tagjaira szeretne hasonlítani. Ezért sok gyermeknél gondot jelent a hallókészülék folyamatos viselése. Ezt vagy hajviselettel próbálják leplezni, vagy – főleg a középsúlyos vagy enyhébb nagyothallóknál – a tanuló sajnos nem hordja a készüléket. Fontos a tanárnak figyelnie, és akár a tanulóval egyénileg is megbeszélni a problémát. A külső azonosulás érdekében ugyanis egy olyan eszközzel mond le, amely nélkül az órai információfelvétel és -feldolgozás sérül, és ez negatívan hat ki a tanuló fejlődésére. Az idegen nyelv tanulása során súlyozottan fontos a lehető leghatékonyabban kihasználni a hallásmaradványt, hogy ne csak az írott, de a beszélt nyelv szintje is fejlődjön. Ha az inkluzív környezet hatására a tanuló érzi, hogy elfogadják, ő is könnyebben fogadja el saját magát és gyengéit. A serdülő tanulók érzékenyebbek az őket körülvevő igazságtalanságokkal szemben, ebben a korban kezdenek kiállni önmagukért, érdekeikért, igazukért. Mivel ezeknek a konfliktusoknak kultúrált megoldása főleg verbális elemeket tartalmaz (pl.: érvelés stb.), hátrányban van a hallássérült gyermek a jobb nyelvi szintű halló társakkal szemben. Szükség lehet biztatására, illetve tanácsadásra vagy segítségre a viselkedési stratégiák

giák elsajátításához, mert ezzel megakadályozható, hogy háttérbe húzódjon és az is, hogy érdekeiért ne lépjen fel.

Hallássérült tanulónak a halló társánál több nehézséget okoz, hogy a saját magáról alkotott képet össze tudja vetni mások róla alkotott képével. Ennek az az oka, hogy a hallássérülthez kisgyermek kora óta máshogy viszonyulnak. Gyakran a túlzott féltés, óvás vagy szájalom miatt nem reálisak az elvárások vele szemben, és a rosszul felfogott segítő szándék még azokon a területeken is érezteti hatását, amelyek nem kapcsolhatók a hallássérülés tényéhez. Ez a személyiségfejlődést hátrányosan befolyásolja, hiszen a környezet torzított képet tükröz vissza róla, s ez nehezítheti a reális énkép kialakítását is. Ezért is fontos a nyelvtanulás során figyelembe venni, hogy milyen területen kell segítséget nyújtani, differenciálni (hiszen számára az adott hallásállapottal a feladat nem megoldható). A hallássérült gyermek reális önértékelésének kialakításához is az a cél vezethet, hogy értékelésünk reális és következetes legyen. Ugyanakkor nemcsak a társak teljesítményével azonos mérték szerint értékeljük, hanem érdemes a gyermek önmagához mért teljesítményéhez és képességéhez is igazodnunk. Ha kell, segíthetünk neki megfogalmazni, hogy mi a következő elérendő (és elérhető) cél, milyen irányban kell erőfeszítést tennie, esetleg változtatnia szokásán vagy magatartásán. Segítő szándékunk érintheti akár a társakkal való viszonyát és együttműködését, akár a számára legideálisabb tanulási stratégiák kifejlesztését. Azok a feladatok, amelyek során saját magával kapcsolatos információkat kell a társakkal megosztania, segítheti az önismeret fejlődését. Az inkluzív nevelés – egy igazán elfogadó környezetben – ugyanazokkal a kihívásokkal szembesítheti, mint halló társait. Ez is segíti hosszú távon a reális énkép kialakulását.

2.2.3 Válgjon autonóm tanulóvá és személyiséggé

(Kreatív kommunikáció 7–12., Internet a nyelvórán 7–12.)

Az autonóm személyiséggé válás sok hallássérült gyermeknél lassúbb folyamat a túlvédő, túlvívó háttér és a társak között nagyobb gyakorisággal elfoglalt peremhelyzet miatt. Különösen nehéz a helyzet abban az esetben, ha hallássérülés gátolja a mindennapi beszélgetést a társakkal, a kommunikációt, az információfelvételt. Ezért azok a feladatok, amelyek az autonóm személyiséggé válást segítik, különösen lényegesek a hallássérült tanuló ideális fejlődése szempontjából. Az a cél, hogy képes legyen megfogalmazni céljait, kiválasztani az elérésükhöz szükséges és ideális módszereket, eszközöket. Tudjon alkalmazni tanulási és problémamegoldó stratégiákat, legyen képes értékelni az elért eredményeket és megállapítani, hogy mely területeken kell még fejlődnie. Mivel ezek fogalmi szintű gondolkodást és az erre épülő nyelvi kifejezőkészséget kívánnak meg, szükség lehet a hallássérült gyermek fogalomszintjének fejlesztésére, felkínált alternatívákon vagy a társas kapcsolatok életszerű példáin keresztül bemutatva.

Az internet használata hatékonyan segíti a tanulót abban, hogy képessé váljon a szükséges információ megszerzésére az adott feladat megoldásához. Az ehhez szükséges lépések, technikák elsajátítása után a hallássérült egy olyan forráshoz jut, amely nem igényli a hallási bemenetet. A feldolgozás egyedüli nehézségét aktuális nyelvi szintje és a bemenet közötti nyelvi szint különbsége jelenti. Ezért is annyira népszerű a hallássérültek között a számítógép használata, amely az egyik legfontosabb információs forrás lehet számukra, biztosítva ezzel majd az élethosszig tartó önálló tanulást.

2.2.4 Legyen képes az együttműködésre; fejlődjenek kooperatív tanulási képességei

(Kreatív kommunikáció 7–12., Projektek a nyelvórán 7–12., Internet a nyelvórán 7–12.)

A megelőző szakasz tevékenységei során jelentős arányban szerepeltek az együttműködést igénylő feladatok, ezért erre az életkorra elvárható, hogy képes legyen megállapodásra jutni és közös döntést hozni, közös produktumot létrehozni társaival. Ehhez elengedhetetlen, hogy képes legyen a munka-

megosztásra, az önálló csoportbeli szerepek vállalására. Az elfogadó légkör és az önértékelés reális alakulása pozitívan hat ennek a célnak az elérésére. Veszélyt jelenthet az, hogy a hallássérült gyakran inkább elfogadja a rá kiosztott szerepet és tevékenykedik abban, minthogy fellépjen érdekeiért. Nehezíti számára az együttműködést, hogy főleg a súlyos nagyothallók és súlyos hallássérültek számára nehezen követhető a viszonylag gyors, auditív feldolgozást igénylő csoportmegbeszélés.

Az osztályban rendszeresen alkalmazott kooperatív tanulás során a hallássérült tanuló is tisztában lesz a kooperatív tanulás fizikai és viselkedésszerű aspektusaival. Tud csoportban dolgozni, amennyiben a csoporttársak alkalmazkodnak eltérő érzékelési struktúrájához, és ennek megfelelően kommunikálnak vele.

A hallássérülttől elvárható, hogy lelkiismeretesen elkészítse nyelvi szintjének megfelelő saját részfeladatát, de az elkészült részfeladatok integrálásánál, a saját és társai hibáinak feltárásánál és a munka értékelésénél a kommunikációs nehézségek gátolhatják a zökkenőmentes együttműködést. Ezért figyelni kell arra, hogy a hallássérült tanuló ne hogy peremhelyzetbe kerüljön.

2.2.5 Fejlődjenek interkulturális kompetenciái; alakuljon ki interkulturális tudatossága

(*Kreatív kommunikáció 7–12., Projektek a nyelvórán 7–12.*)

Ahhoz, hogy fejlődjön interkulturális kompetenciája, a hallássérültnek több információt kell adni, hiszen a fiatakkortól gátolt hallási feldolgozás miatt kevesebb példát hall, kevesebb ismeretet gyűjt más népek életéről. Hiányosak lehetnek az ismeretei saját kultúrája aspektusairól is, és még kevésbé ismeri a magyarországi kisebbségek kultúráját. Különösen fontos lenne, hogy a tapasztalat szintjén találkozhasson más kultúrából származó kortársakkal, mivel ez több csatornán keresztül juttathatja tapasztalatokhoz. Így elkerülhető lehet, hogy a kevés információ hatására általánosítson és téves következtetéseket vonjon le, előítéletek alakuljanak ki benne másokkal szemben. További előnye az ilyen találkozásoknak, hogy a tanult idegen nyelv gyakorlati hasznát is megtapasztalhatja, és egy pozitív élmény további erőfeszítésekre sarkallhatja.

A fogalmi szint fejlesztése segíti, hogy megismerje az alapvető emberi tulajdonságokat. Az inkluzív nevelés során a felé empátiával forduló hatására neki is könnyebb hasonló attitűddel fordulni mások felé.

A megfelelő információbevitel és tapasztalat után elvárható, hogy össze tudja vetni a különböző kultúrákat, azonban ezt a gyűjtőmunkát még további szempontok megadásával segíteni kell.

Az internet mint alapvetően vizuális információforrás nagyban segíti a bármely fokon hallássérült tanulót abban, hogy az idegen nyelvi kultúra eredményeit (híres emberek, városok, műalkotások ...), ünnepait, szokásait, udvariassági fordulatait megismerje, és ezzel növekedjen kialakulásuk iránti érdeklődése. Az internet segítségével kipróbálhatja, hogy megszerzett nyelvtudása mennyire használható, kapcsolatot teremthet anyanyelvi beszélőkkel vagy olyanokkal, akik a tanult idegen nyelvet közvetítő nyelvként használják. Mivel alapvetően olvasott-írott kommunikációról van szó a hallássérült tanulónak több ideje van az információ feldolgozására, esetleg segítség igénybevétele.

2.2.6 Tanuljon meg tanulni, fejlődjenek tanulási stratégiái, képességei

(*Projektek a nyelvórán 7–12.*)

A hallássérült tanulónál kiemelten fontos, hogy megtanulja a tanulási stratégiákat, hiszen nehezebben tud részt venni a csoportmunkában, és jobban rászorul, hogy saját fejlődését segíteni tudja az alkalmazott stratégiákon keresztül. Ezek megtanulásával egy algoritmus szerint képes tanulni, illetve az elsajátított munkamódszereket más tárgyaknál is alkalmazhatja. A feladat vagy szituáció felméréséhez gondoskodni kell arról, hogy a meglévő bemeneti csatornákat a hallássérülés súlyossági foka szerint hasznosítsuk. A végrehajtás, a tervezés és a teljesítményértékelés eljárásait egyrészt elsajátítja

a rendszeres közös munka során, szükség esetén pedig ezek tudatosításával lehet őt segíteni, alternatívákat mutatva számára. A tanulási technikák, stratégiák, képességek elsajátítása akkor éri el célját, ha a tanuló fel tudja mérni saját képességeit, és ezek szerint tud választani. A változatos tanulási stratégiák megismerése lehetővé teszi, hogy olyanokat válasszon ki közülük, amelyek jól hasznosíthatók az adott hallásállapot mellett is.

2.2.7 Fejlődjön prezentációs készsége

(Projekt a nyelvórán 7–12.)

Az a cél, hogy a tanuló a projektet szóban és írásban hatékonyan be tudja mutatni. Ezt segíti, ha ismeri és alkalmazni tudja a különböző figyelemfelkeltő technikákat mind írásban, mind szóban. Komoly nehézséget okozhat a szóbeli bemutatás a nehezebben érthető kiejtés miatt. A beszámolót megkönnyíti, ha elegendő idő és segítség áll rendelkezésére ahhoz, hogy mondanivalóját írásban is megfogalmazza. A hosszabb felkészülési idő azért szükséges, mert a nagyothalló tanuló nyelvi szintje általában elmarad korosztályától, amely az írásbeli szövegalkotáson is tükröződhet.

2.2.8 Ismerje meg és használja fel az internet által nyújtott tanulási és kommunikációs lehetőségeket

(Pl.: Internet a nyelvórán 7–12.)

A hallássérült tanuló – akár a halló társakkal egy szinten – ismerheti az internet működését felhasználói szinten, és képes saját céljára használni a böngészőt és az elektronikus levelezőprogramokat. Képes lesz saját céljai érdekében képeket, videókat rögzíteni, másolni vagy módosítani a számítógépen, a hangok hasonló kezeléséhez viszont segítséget igényel. Az adatokat képes rendezni és tárolni. Elvárható, hogy ismerje azokat a portálokat, amelyek saját céljaihoz megbízható kiindulást nyújtanak. Azonban – mivel előfordulhat, hogy a hallássérült gyermek összességében kevesebb információval rendelkezik a világról, mint a halló társak – az információk helyességének ellenőrzése gondot okozhat. Meg kell ismernie a nyelv tanulását segítő portálokat, mivel ezek a 12. évfolyam után is lényeges és számára jól hasznosítható forrást nyújtanak idegen nyelvi szintjének folyamatos fejlesztéséhez. Fontos, hogy megismerje a virtuális közösségek jellemzőit, és tisztában legyen az elővigyázatossági szabályokkal, ismerje a felhasználás jogi és erkölcsi normáit, hiszen itt nem egy védett környezetben van, és rá is azok a szabályok vonatkoznak, mint a halló társakra.

Az internethasználat elsajátításának alapvető célja, hogy képes legyen a világháló kínálta lehetőségeket saját céljaira felhasználni.

3. A nyelvi fejlesztési célok sajátos értelmezése a hallássérültek nyelvoktatásában (1–6. évfolyam)

A hallássérülteknél a receptor nem megfelelő működése elsősorban a nyelvi területekre fejt ki hatását, ezért a nyelvi fejlesztés minden szinterén ezt figyelembe kell venni. A természetes nyelvfejlődés figyelembevételével a nyelvi szintek a következő fejlesztési szakaszokon folynak:

- KER A1: A tanuló az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetése előtt áll.
- KER A1: A tanuló az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetésére felkészül.
- KER A1: A tanuló már olvas és ír idegen nyelven.

A halló tanulónak ideális ez az elrendezés, de figyelembe kell venni, hogy a hallássérült számára a vizuális információ támogatása lényegi kérdés. Az enyhe vagy középsúlyos nagyothallónál a vizuális megerősítés mellett hatékony lehet a főleg verbális előkészítő szakasz, azonban a súlyos nagyothallónál és siketeknél fontos az olvasás és írás aránylag korábbi használata. Ezt az is segíti, hogy mire anyanyelvi fejlettségi szintjük lehetővé teszi az idegen nyelv tanulását, addigra a súlyos hallássérültek már anyanyelvükön elég jól használják az írott nyelvet, amely segítséget jelent az idegen nyelv tanulása során is.

3.1 Beszédértés (szövegértés)

3.1.1 Mesemondóka 1–6.

3.1.1.1 KER A1: *A tanuló az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetése előtt áll*

3.1.1.2 KER A1: *A tanuló az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetésére felkészül*

A hallássérült tanulónak a gyermekirodalmi művek megértésénél támogatást jelent a testbeszéd és az egyéb nonverbális eszközök használata. Azonban nehézséget okoz a helyes kiejtés felismerése (intonáció, hangsúly stb.) és ennek utánzása. Minél súlyosabb fokú a hallássérülés, annál nehezebben tudja a tanuló ezeket helyesen értelmezni. A hangsúly érzékeltetésére segítséget nyújthat a szavak, kifejezések mozgásos ritmizálása, a hanglejtés érzékeltetését pedig segíthetjük látható jelekkel, dallamvonal rajzolásával levegőben vagy táblán, esetleg természetes kézjelekkel. Mivel az előadott műben az eltérő hangszín nehezített érzékelése miatt nem mindig egyértelmű számára, hogy melyik szereplőről van szó, illetve melyik beszél, ezért képen vagy figurán a szereplőre való rámutatás segítheti a történet követését. A hangszínré, hanglejtésre, hangsúlyra való figyelemfelhívás pozitívan hat a hallásfigyelem és az anyanyelv fejlődésére is. Az előadásnál törekedni kell arra, hogy a tanár a hallássérült felé fordulva mutassa be a művet, illetve legyen lehetősége társai produkcióját is megfigyelni, hogy a szájról olvasás segítse értését. Normál hangerejű, nem gyors, tiszta artikulációjú beszéd mellett fejlődik a tanuló szövegértése. Minél többször hallja a tanult nyelvi formát, kifejezést, annál könnyebben ismer rá az adott szövegben, majd később a hasonló szövegekben. A megismert gyermekirodalmi mű megjelenítése vizuálisan, mozgással vagy hangeffektusokkal segíti az értést, mert alaposabb feldolgozásra nyújt lehetőséget, bevon több érzéketi területet, és sikerélményhez juttatja a hallássérültet. A zenével történő ábrázolás fontos a hallássérülteknél, de több segítséget igényelnek, hogy egy-egy karaktert zenei eszközökkel ábrázoljanak, pl.: megbeszélés arról, hogy vajon lassúbb vagy gyorsabb, magasabb vagy mélyebb hang illik-e a szereplő karakteréhez. Akár a hang hallására képes a hallásmaradvánnyal esetleg csak a rezonancia érzékelésére. Fontosak a hallás- és hallásfigyelem-fejlesztési eszközök a tanulók számára, valamint az általuk keltett hangok és azok megfigyelése is.

3.1.1.3 KER A1: *A tanuló már olvas és ír idegen nyelven*

A hallott gyermekirodalmi műben a szókincs bővülésével egyre több szót és kifejezést fog megérteni, de ez a hallásállapot és a kombinációs készség függvényében eltérő szintet jelent, és várhatóan nem éri el a halló társak teljesítményét. Az első meghallgatás segíti a hallásfigyelem és hallási differenciáló képesség fejlesztését, ezután pedig az (főleg a súlyosabb fokú hallássérültet), ha a szöveggel megismerkedhet nyomtatott formában is. Így elkerülhető, hogy a nehezen érthető auditív bemenet elkedvetlenítse a tanulót, és ezért passzívan viselkedjen a mű feldolgozása során. A másik lehetőség az, hogy még mielőtt az osztályban találkozna a művel, megismerkedhet vele és a leírt szöveggel, így a felolvasás során több támponttal rendelkezik, és ez segíti a megértést. Az így támogatott szövegértés esetén könnyebb lesz a gyermeknek a szereplők, a helyszín és az események megnevezése, az odaillő és nem odaillő elemek kiválasztása. A szövegértést segítő kérdéseket célszerű mondatcsíkokon bizto-

sítani a hallássérült számára. A megfelelő előkészítés után képes lehet a tanuló az összetartozó képszöveg és szövegrészek párosítására és csoportosítására.

3.1.2 Kreatív kommunikáció 1–6.

3.1.2.1 KER A1: *A tanuló az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetése előtt áll*

3.1.2.2 KER A1: *A tanuló az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetésére felkészül*

A hallássérült gyermek beszédértését nagyban segítik a nyelvi inputot kísérő illusztrációk, vizuális stimulusok és a testnyelv. A leggyakoribb instrukciókat általában megérti, de szüksége lehet társai segítségére, példájára vagy a tanár gesztusaira, hogy az értést alátámasszák. Az enyhe nagyothalló képes megkülönböztetni a kérdést a kijelentő mondatától, ha ezt a hangjelentés erőteljesen alátámasztja, de súlyosabb nagyothallásnál vagy súlyos hallássérüléskor ez nem elvárható csupán nyelvi jelek alapján a tanulótól. A kérdések felismerésében elsősorban a kérdést kísérő gesztusok és mimika segítik őt az írást megelőző szakaszban.

A gyermekirodalmi mű követése során erőteljesen rászorul a nem nyelvi típusú megerősítésre. Egyes tanult szavakat, kifejezéseket felismernek – főleg az enyhe és a közép súlyos nagyothallók –, de a súlyos nagyothallóknak és a siketeknek a szövegben akkor lesz könnyebb felismerni a tanult nyelvi elemeket, ha ezeket írásban láthatják majd, és egyeztetethetik a korábban tanult szavak, kifejezések írásképével. Jelentős a társak szerepe abban, hogy részt tudjon venni a gyermekirodalmi művekhez kapcsolódó tevékenységekben. Elégséges gyakorlás után képes lehet rövid, egyszavas válaszokkal reagálni az olvasott szöveghez kapcsolódó egyszerű kérdésekre.

A hallássérültek hallásállapotuk, szájáról olvasási képességük és kombinációs képességük szerinti mértékben értenek meg információkat a hallott szövegből, de amennyiben ezeket más feladatban fel kell használni, fontos, hogy elég idő és ismétlési lehetőség álljon rendelkezésükre a szöveg feldolgozására, és meg kell arról győződnünk, hogy a szövegeket megértették. Ha további megsegítés szükséges, arra a tanáron kívül alkalmas egy kijelölt tanuló pár, aki segít tisztázni a továbblépéshez szükséges legfontosabb tudnivalókat. A megértés után a hallottakhoz kapcsolódó tevékenység (pl.: rajzolás, kép- vagy szóképek készítése stb.) már megvalósítható a hallássérült számára. Az értés biztosítása után már kevesebb nehézséget fog okozni a gyakran használt kérdésekre adandó egyszerű válasz, de súlyos hallássérülés esetén itt is célszerű alkalmazni a kérdéscsíkokat, hogy az írott szöveg vizuális támaszt nyújtson a tanulónak. Noha ezen a szinten a többi tanuló az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetésére felkészítő szinten áll, fontos, hogy egyéni differenciálással korábban bevezessük az írott szöveg olvasását azoknál a tanulóknál, akik súlyos nagyothallók, siketek vagy hallásmaradványos siketek. Náluk a hallás alapján való szövegértés gyakorlása főleg egyéni fejlesztés vagy szurdopedagógiai megsegítés során lehetséges, mivel így a lehető legjobban tudják kiaknázni hallásmaradványukat. Nem várható el osztálymunka keretében, csupán a hallás útján történő szövegértés. Ahogy a halló gyermekek által használt nyelvi szint nő, és egyre nagyobb szókinccset használnak, egyre bonyolultabb szerkezeteket és hosszabb mondatokat alkalmaznak, úgy válik egyre nehezebbé a súlyos hallássérültek számára következtetni a hallottakra a nagy variációs lehetőség miatt; az elhangzottak értése egyre nagyobb nehézséget fog okozni. Ezért kiemelten fontos, hogy az olvasott információ a súlyos hallássérült gyermekeknél mihamarabb megjelenjen, és segítse az értést.

3.1.2.3 KER A1: *A tanuló már olvas és ír idegen nyelven*

A gyakorlás hatására nő ugyan a beszédértés szintje, de mivel ezzel párhuzamosan nő az ismert nyelvi formák mennyisége is, ezért valószínű, hogy a hallássérült beszédértése nem fejlődik olyan ütemben, mint a halló társaké.

Képes lesz mások közlésére reagálni, és azok megértését vagy meg nem értését nyugtázni. Egyre több nyelvi elemet felismer a hallott és a szájról leolvasott információk alapján, de nehézséget okozhat neki a teljes nyelvi input feldolgozása, ha az meghaladja nyelvi szintjét. A halló diákoknál nagyobb arányban kell ismernie a nyelvi anyag szókincsét ahhoz, hogy a kapott információ alapján kombinálással ugyanolyan mennyiségű ismerethez jusson a szöveg segítségével, mint halló társa. Ezen a szinten egyre lényegesebb szerephez jut a nyomtatott szöveg ahhoz, hogy az autentikus inputot kezelni tudja, és arról fogalmat tudjon alkotni. Meg kell ezzel a vizuális bemeneti lehetőséggel támogatni. A nyomtatott szöveg támogatásával már képes lehet az útbaigazítást követni, fontos lényegi és tárgy-szerű információkat kiemelni, megadott szempontok szerint az információkat gyűjteni és csoportosítani.

Az információkérés formáit meg tudja tanulni, de gondot okozhat a kérdésre kapott válasz megértése, ezért fontos, hogy a tanuló társ figyelembe vegye a hallássérülés tényét, és a csoport olyan kommunikációs technikákat fejlesszen ki, amelyekkel a hallássérülthez is eljuttathatók az információk (lassabb beszéd, tiszta artikuláció, többszöri ismétlés, írott kivonat stb.).

3.1.3 Projektek a nyelvórán 1–6.

3.1.3.1 KER A1: *A tanuló az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetése előtt áll*

3.1.3.2 KER A1: *A tanuló az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetésére felkészül*

A tanulónak a hallásállapot függvényében nehézséget okoz mind az idegen nyelven történő óra-vezetés, mind a hallott információkból való szelektálás a feladat és a kommunikációs cél alapján. A hallottakból az egyszerű feladatok elvégzése is nehezített – nem a feladat nehézsége, hanem az utasítás értésének alacsony szintje miatt. Míg az enyhe hallássérült jó artikuláció, lassú beszéd, esetleg ismétlés esetén a verbális információt is megérti és képes feldolgozni, addig súlyosabb hallásállapotnál elengedhetetlen a gesztusokkal, képekkel és nyomtatott feliratokkal való megerősítés. Ezért célszerű a hallássérülteknél az írott kommunikációt előbb bevezetni, mint ahogy az a halló tanulóknál szükséges. Ha az információk elérését így lehetővé tettük a hallássérült számára, akkor már elvárható, hogy a kapott információk alapján oldjon meg feladatokat (színezési, válogatási, alkotási stb.). A magneto-fonkazetta alkalmazása egy bizonyos hallásszint alatt semmiféle információt nem jelent a hallássérült számára. A videokazetta előnye annyi, hogy itt a mimika és a szájról olvasási kép segítheti a tanulót. De az utóbbiak többségén általában gyorsabb a beszédtempó, mint amilyen gyors feldolgozásra a hallássérült képes, és nem folyamatos az arc látványa sem a szereplők mozgása miatt. Nagy segítséget jelent a feliratos filmek használata, ha az idegen nyelven való olvasás megfelelő szintjére eljutott már a tanuló. Amennyiben az osztály olyan feladatot kap, amelyben csupán a hangzóanyag segítségével kell információt gyűjteni, figyelembe kell venni, hogy a hallássérült hallásállapota ezt esetleg nem teszi lehetővé. Ebben az esetben számára más forrásból kell az információkat nyújtani. Ezt az időt kell kihasználni, hogy a más tevékenységek során felmerülő egyéni fejlesztési igényeket differenciált foglalkoztatás során kielégítsük.

A hangzóanyag az enyhe, esetleg a középsúlyos nagyothallók kivételével nem alkalmas arra, hogy segítségével sajátítsa el a helyes kiejtést vagy intonációt. Ennek begyakorlásában jobb a határfoka a párban végzett kiejtési gyakorlatoknak, ahol közelebb a hangforrás és tökéletes a szájról olvasási kép. Olyan nyelvnél (pl.: német), ahol a kiejtési szabályszerűségek viszonylag könnyen megtanulhatók példákkal és az azokból levont szabályokkal, segíthetjük a hallássérült kiejtésének alakulását. Olyan nyelveknél, ahol a kiejtésben az írott és kiejtett forma között nehezebb a megfeleltetés (pl.: angol), és a magyar hangrendszerrel jelentősen eltér a hangrendszerük, fontos a nemzetközi kiejtési jelek fokozatos bevonása a hallássérültek egyéni és tanórai fejlesztése során. Így megelőzhetjük azt, hogy a valóságostól nagyon eltérő, helytelen kiejtés rögzüljön. A kiejtési jelek ismerete segíti az önálló szó-

kincsbővítést szótár segítségével, hiszen a súlyos hallássérült számára nem annyira a szóbeli, mint az írott információk lesznek elérhetőek. Azonban annak ellenére, hogy tudjuk, a verbális bemenetnél a nyomtatott szövegek nagyobb információtartalommal bírnak számára, nem szabad elhanyagolni a kiejtésfejlesztést. Hiszen gyakran kerülhet olyan szituációba, ahol a beszédprodukciónak elengedhetetlen, és meg kell kísérelnie, hogy képességei alapján a lehető legmagasabb nyelvi szintet érje el ebben az esetben is.

3.1.3.3 KER A1: *A tanuló már olvas és ír idegen nyelven*

A projekt forrásaként használt szövegek meghallgatása csak enyhe hallássérülés esetén alkalmazható, de még abban az esetben is többszöri meghallgatás szükséges, hogy ne vesszenek el információk az érzékelés és a feldolgozás során. A hallássérültek számára célszerű írott formában is biztosítani a hanganyagot. A hanganyag ne egyedüli forrásuk legyen ahhoz, hogy a feladatot el tudják végezni, hanem csak azt a célt szolgálja, hogy segítse hallási differenciáló képességük, hallási figyelmük és beszédértésük fokozatos fejlődését. A videón történő projektelőkészítés több információt ad a kazettánál a hallássérültnek, de ebben az esetben is segít, ha a videó feliratozott, vagy a hallássérült előtte is már tanulmányozhatta a szöveggönyvet.

3.2 Összefüggő beszéd (a beszéd fejlesztése)

3.2.1 Mesemondóka 1–6.

3.2.1.1 KER A1: *A tanuló az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetése előtt áll*

3.2.1.2 KER A1: *A tanuló az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetésére felkészül*

A hallássérülteknél nagy jelentősége van a verbális memória fejlesztésének, ennek jó eszköze a gyermekirodalmi mű memoriterként való elmondása. A mű kiválasztásánál figyelembe kell venni a tanuló nyelvi állapotát annak érdekében, hogy az hozzájáruljon nyelvi szintjének emeléséhez. Ne legyen nagy a különbség, hogy az értés együtt járjon a produkcióval. A megtanult nyelvi minták, kifejezések mint kész „nyelvi építőkövek” épülnek be a tanuló ismeretei közé. Előadásuk sikerélményt nyújt, hiszen könnyebb a megtanult kész nyelvi mintát reprodukálni, mint a saját kifejezést megfogalmazni. A mű megtanulásához azonban több segítségre lehet szüksége (pl.: képsorozat rendelése szöveg mellé, a szöveg kézhezvétele írott formában stb.). A megtanult művet képes lesz előadni, noha a helyes ejtés, intonáció, hangsúly kialakítása több gyakorlás esetén sem éri el az azonos képességű halló gyermekekét. Az előadásnál a hallássérült gyermek számára ideálisabb a szerepjáték. Itt megfelelő testbeszéddel és mimikával tudja kíséreni az előadott művet. Egyszerű zenei kíséretet (pl.: ritmushangszerek, szintetizátor stb.) elegendő gyakorlás után tud hozzárendelni, de figyelembe kell venni, hogy a zene nehezíti számára, hogy több szereplő esetén a szereplőkre, azok beszédére figyeljen. A bábjáték és az árnyjáték esetén, ha többszereplős a mű, akár mint előadó, akár mint hallgató nehezen tudja követni, hogy ki következik, illetve ki beszélt. A báb- és árnyjátéknál nem tudja használni a szájról olvasást sem segítségül hallásmaradványa kiegészítésére, és a bábparavánok csökkentik a hallgatóságához eljuttatott hang erősségét is.

3.2.1.3 KER A1: *A tanuló már olvas és ír idegen nyelven*

Az A1 szinten a tanuló a korábbi gyakorlási lehetőségek miatt képes arra, hogy nyelvi szintjének megfelelő gyermekirodalmi műveket előadjon. Ezek elsajátítása azonban hosszabb időt vehet igénybe, mint a halló társaknál, súlyos nagyothallóknál, illetve hallássérülteknél az elsajátítást az írott szöveg biztosításával lehet segíteni. A megfelelő kiejtés elsajátításához egyéni vagy egyéniesített fejlesztés szükséges. Amennyiben a hallássérült olyan nyelvet tanul, ahol a kiejtési szabályok egyértelműek, és

az írott szöveg alapján megfeleltethető a kiejtés, analóg szavak segítségével lehet tudatosítani a kiejtési szabályokat. Azoknál a nyelveknél, ahol a kiejtési szabályszerűségek nem annyira konzekvensek (pl.: angol), már korábban is lehetséges. Ezen a szinten viszont fontos a súlyos hallássérültek kiejtéstánításában a nemzetközi (szótárban is használt) fonetikai jelek használata. Ezek fokozatos bevezetése nemcsak azt eredményezi, hogy vizuálisan segítik a helyes kiejtés kialakítását, hanem az önálló tanulás során is támpontot adnak a hallássérültnak az új szavak kiejtésében, de alkalmazásuk segíti a halló gyermeket is az önálló tanulásban és a szótárhasználat elsajátításában.

3.2.2 Kreatív kommunikáció 1–6.

3.2.2.1 KER A1: *A tanuló az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetésére felkészül*

A hallássérült idegen nyelvi szintjéhez mérten képes szerepjátékokban és nyelvi játékokban részt venni, de ehhez általában hosszabb előkészítő szakasz szükséges, mint az azonos képességű halló tanulóknál. A súlyos hallássérültek esetében egyéni megsegítéssel is ki kell azt egészíteni. Náluk nem elég az osztályban történő közös vagy csoportos szereptanulás, hanem kommunikációs szintjük figyelembevételével rajzos vagy írott szöveg támogatásával, egyéni gyakorlással lehet csak eredményt elérni ahhoz, hogy érthető és sikeres legyen szerepmondásuk. Figyelembe kell venni, hogy a megfelelő szövegtudás mellett is gondot okozhat, hogy mikor lép be vagy mikor következik, mivel a végszavakat gyakran nem hallja. Ezért érdemes a közös gyakorlás során olyan, a szerepbe illeszkedő gesztusok begyakorlása, amellyel a másik szereplő jelzi, hogy hallássérült társa következik. Célszerű eleve olyan szerepet is választani, amely nem jelent elérhetetlen kihívást számára, és nem tartalmaz gyors szereplőváltásokat.

Azok a hallássérültek, akiknek a nyelvi szintje elég fejlett volt ahhoz, hogy az idegen nyelv tanulását elkezdjék, meg tudják tanulni a bemutatkozáshoz szükséges nyelvi formákat. Mivel ezek nyelvileg kötöttek, és nem éri a hallássérültet váratlan nyelvi reagálás, az ilyen szituációkban jól teljesíthetnek. A környezetében élő élőlények bemutatása hosszabb előkészítést igényel. Segíthetjük ennek elsajátítását, ha olyan mondatsablonokat, végén nyitott mondatokat tanítunk nekik, amelyeknek kis variálásával is többfajta leírás válik lehetővé (pl.: megfelelő mellékneveket kell csak behelyeznie).

3.2.2.2 KER A1: *A tanuló már olvas és ír idegen nyelven*

Az A1 szinten az azonos képességű halló gyermekek összefüggő beszéde sokkal gyorsabban fejlődik, mint a hallássérültté. Ez az a terület a nyelvi kompetenciák közül, ahol a legtöbb nehézséggel fog találkozni. Az enyhe és a jobb nyelvi szintű középsúlyos nagyothallók tudnak társaikkal együtt rövid szövegeket elmondani, érzéseiket kifejezni, társaik munkáját értékelni, csoportos reprezentációban részt venni, elkészített munkájukat bemutatni, vagy mellérendelt összetett mondatokat alkotni felkészülés után. Azonban a súlyos hallássérülteknek vagy a gyengébb képességű nagyothallóknak ezek nehézséget okoznak. Az ezekhez a nyelvi tevékenységekhez szükséges idegen nyelvi ismeretet a halló tanulók az órán a tanártól és egymástól szinte „ellesik” hallás és utánzás útján, de ez a súlyos hallássérülteknél csak szisztematikus nyelvi fejlesztés útján érhető el. Ahhoz, hogy szavakat és kifejezéseket, szócsoportokat egyszerű lineáris nyelvi eszközökkel össze tudjon kapcsolni, sok olyan analóg mondattal kell találkoznia, ahol a kötőszavakat begyakorolhatja. Fontos, hogy elegendő példát kapjon; ha lehet, nyomtatott szövegben megadott támogatással, ahol elsajátíthatja az érzések és a vélemény kifejtésére alkalmas nyelvi formákat.

A hallássérült gyermek képes az előzőleg megírt szöveg felolvasására, ha a kiejtés gondozás során olyan szintre jutott, hogy idegen nyelvi kiejtése is érthető társai számára. A szövegek megtanulása és elmondása nemcsak nyelvi memóriáját fejleszti, hanem kipróbálhatja az összefüggő beszédet egy olyan szituációban, ahol nem kell a szövegalkotásra koncentrálnia, ezért nagyobb hangsúlyt tud for-

dítani a kiejtésre és a kifejező beszédre. A szerepjátéknál figyelembe kell venni, hogy az a legjobban követhető ugyan számára (a bábjáték viszont nehezen követhető és értelmezhető), de a maszkok használata csak korlátozottan javasolható, mivel a hallássérült számára fontos, hogy megfelelő legyen a szájról olvasási kép, és segítse az értést a mimika.

3.2.3 Projektek a nyelvórán 1–6.

3.2.3.1 KER A1: A tanuló az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetése előtt áll

Szívesen vesz részt a gyermekdalok, mondókák közös éneklésében és elmondásában, de ezek megtanulásánál a súlyos hallássérültek számára nem elég az osztályban történő közös feldolgozás. A kiejtés fejlesztése egyéni megsegítést igényel. A dallam tökéletes éneklése sem elvárható a nagyothalló gyermektől, de a dallamtanulást segíthetjük, ha azt képmozgással vagy testmozgással kísérjük, illetve ha a dalt vagy mondókát az egyéni fejlesztés során hallásfejlesztési célra is használjuk, megfigyeltetve az eltérő hangmagasságokat. A hallássérültek között az éneklésben és ritmikus, dallamos szövegek mondásában nagy különbségek vannak a hallásállapot és a zenei érzék eltérései miatt. Akármilyen szintet is ér el a tanuló, nem szabad kizárni az ilyen tevékenységekből, mert fejlesztő hatásúak számára.

Egyszerű nyelvi eszközökkel képes lehet bemutatni munkáját, megnevezni az általa készített rajz vagy tárgy részeit, ha az ehhez szükséges szókinccsel már rendelkezik.

A megtanult párbeszédet társával elő tudja adni, de ha szükséges, akkor a kiejtés külön fejlesztésével kell biztosítani, hogy a társak számára is érthető legyen a produkció, és így ne érje kudarc a szereplőt.

Szívesen fog részt venni ismert történet alapján készült mesekönyv készítésében, és a rekonstrukciónál valószínűleg főleg az ismétlődő, gyakran előforduló nyelvi fordulatokat tudja reprodukálni (pl.: kezdés, mesebefejezés, visszatérő kérdések és válaszok láncmese esetében), de a teljes szóbeli rekonstrukciónál érdekébe szerencsésebb, ha társával együtt valósítják meg ezt a feladatot.

3.2.3.2 KER A1: A tanuló az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetésére felkészül

A mondatok önálló megfogalmazása és elmondása nehézséget jelent a súlyos nagyothallónak vagy a súlyos hallássérült tanulónak, mivel nyelvi szintje alacsonyabb társainál, és lassabban is fejlődik a hiányos nyelvi input és az anyanyelvére is kiterjedő gyenge nyelvi készség miatt. Ez megnyilvánul egyrészt a mondatalkotás, megfogalmazás nehézségeiben, amelyeket okozhatnak a hiányos vagy nem megfelelően alkalmazott szó- és fogalomkinccs, a nyelvi elemek összekapcsolási szabályszerűségeinek pontatlan elvonatkoztatása vagy az anyanyelvi szabályoknak az idegen nyelvre való téves vonatkoztatása egyaránt. Másrészt az esetleg megfelelően fogalmazott mondanivaló kivitelezése sem zökkenőmentes, hiszen a kiejtés, hangsúly, hangleadés ismételt akadályokat jelent a hallássérült számára, főleg, ha a tanult nyelv hangrendszere nagyban eltér az anyanyelvitől.

Noha a képek között felismeri a kapcsolatokat, és ezeket megpróbálja megfogalmazni és történetté fűzni, az előbb említett nehézségek miatt a nyelvhelyesség és a kifejezőmód fejlesztése több gyakorlást igényel. A rövid szövegek, mesék, történetek elmondása annyival könnyebb, hogy a már megfogalmazott szöveg memorizálása után nem kell figyelnie a beszéd közbeni folyamatos szóbeli fogalmazásra, hanem megpróbálhatja a szövegmondásra koncentrálni. Így nem kell figyelmét annyira megosztani, de tudnunk kell, hogy a prozódiai elemek használatának szintje nem éri el a halló társakét.

3.2.3.3 KER A1: *A tanuló már olvas és ír idegen nyelven*

Az A1 nyelvi szintre ért hallássérültek képesek a már korábban tanult nyelvi fordulatok felhasználásával saját és társai munkáját, a projektet egyszerű nyelvi elemekkel bemutatni vagy a megszerzett információkat megosztani, ha nem is azonos szinten a halló társakkal. Az enyhe, esetleg a középsúlyos nagyothallók a mondanivaló átgondolása után meg tudják ezt osztani társaikkal, amit zökkenőmentessé tehet az írott vázlat. A súlyosabb fokú nagyothallás vagy siketség esetén a kommunikáció általában nehezen érthető a kiejtés miatt, és ezért nagyobb közönség, más osztályok, szülők vagy tanárok előtt nem szívesen szerepelnek ezek a gyermekek.

3.3 Interakció (a beszéd fejlesztése)

3.3.1 Mesemondóka 1–6.

3.3.1.1 KER A1: *A tanuló az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetése előtt áll*

3.3.1.2 KER A1: *A tanuló az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetésére felkészül*

A hallássérültek szívesen részt vesznek a célnyelvi gyermekjátékokban. Ennek előkészítésénél meg kell arról győződni, hogy az ehhez szükséges nyelvi formákat megtanulta-e? Ha szükséges, egyéni fejlesztés során – akár az írott nyelv bevonásával – célszerű ebben segítséget nyújtani neki. A játék hevében ugyanis éppen a szükséges nyelvi formák bevézésére nem kerül sor. A játék megértését nagyban segíti társainak megfigyelése, azok példája, ezért előfordulhat, hogy kissé hosszabb megfigyelési, tapasztalatgyűjtési fázis után már aktívabban be tud kapcsolódni a játékba. A hallássérült képes arra, hogy testbeszéddel és mimikával kísérelje az előadott mondókat, verset, dalt, ha az előkészítés után biztosítottuk a megértést. Mozgásos kifejezőmódjaik néha a halló társakénál is jellemzőbbek, plasztikusabbak. Több időt kell szánni az előkészítésre, ha az a célunk, hogy az érzelmeket kifejezően jelenítse meg az előadás során, hiszen a kora gyermekkortól szegényesebb nyelvi tapasztalatai miatt nehezebben értelmezi, vagy olykor félreértelmezi az érzelmeket és azok okait. A gyengébb nyelvi szintet elérő hallássérülteknél nehézséget okozhat az irányított beszélgetésben való részvétel, nem is annyira a kezdetben egyszerűbb nyelvi formákat kívánó, sőt nonverbális eszközöket is használó reagálási módok miatt, hanem mert az irányított beszélgetést nem tudják olyan könnyen követni, mint halló társaik. Lehetőséget kell biztosítani nekik, hogy az ő nyelvi szintjüknek megfelelő, kevésbé bonyolult beszélgetésrészeknél bekapcsolódjanak. Ezekben az esetekben az a megoldás, hogy egyéni fejlesztés során, páros helyzetben is gyakran kezdeményezünk irányított beszélgetést, ott ugyanis a jobb érthetőség (dialógushelyzet, a tanár közelebb van, nem változnak a társalgásba bekapcsolódó szereplők, jobb hallhatóság, a nyelvi szintjéhez jobban alkalmazkodó beszédpartner) miatt rutint szerezhethet a tevékenységben, sikerélményhez juthat, és ez arra sarkallhatja, hogy később az osztálytermi szituációban is bekapcsolódjon az interakcióba. Segítséget jelentenek olyan rövid mondatkártyák, amelyek típuskérdéseket tartalmaznak (Ki...? Mi...? Hol...? stb.), ezekkel segíthetjük a súlyos hallássérültet is abban, hogy követni tudja, milyen területeket ölelt fel a mű kapcsán kezdeményezett beszélgetés.

3.3.1.3 KER A1: *A tanuló már olvas és ír idegen nyelven*

Az A1 nyelvi szinten az interakció során a gyermekek már nagyobb nyelvi repertoárral rendelkeznek, ezért az információkérés és -adás során viszonylag nagy a variációs lehetőség. Ez nehezíti, főleg a súlyos hallássérültek számára, hogy logikai úton következtessenek a jelentésre a hallásmaradvány és a szájról olvasás segítségével nyert részinformációkból. Az enyhe és közepes fokban nagyothallók a jó hallási feltételek megteremtése mellett képesek ezekbe az interakciókba bekapcsolódni csupán az auditív út használatával is, de a súlyos nagyothallók és a siket tanulók számára fontos az olvasás-írás bekapcsolása. Ezért lehetőséget kell biztosítani arra, hogy mondatkártyák támogassák a megértést.

Pl.: az interjú készítésénél vagy irányított beszélgetésnél a várható kérdések mondatcsíkra kerülnek fel, és ezek közül kell csak az érzékeltek alapján kitalálnia, hogy melyik kérdés hangzott el. Súlyosabb fokú hallássérülésnél a tanár vagy a társ mutathatja is a mondatcsíkokon, hogy melyik volt az elhangzott kérdés. Amennyiben az interjú kérdéseit a hallássérült teszi fel, és halló társ válaszol, szükség lehet arra, hogy a válaszokat egy halló társ vagy a tanár lejegyezze, így segítve a hallássérültnek az értést.

A korábbi hosszú bevezető gyakorló szakasz lehetőséget nyújt arra, hogy eddig a hallássérült megtanulja, hogyan vehet részt a művek dramatizálásában. Azonban a hallásállapot és a nyelvi szint figyelembevételével nem várható el, hogy az intonáció, hangsúly és kiejtés terén a halló társakkal azonos szintet érjen el. Az intonáció, hangsúly és kiejtés gyakorlására nagy szükség lesz az egyéni fejlesztés során, így biztosítható, hogy a hallássérült ezen a téren ne kerüljön behozhatatlan hátrányba a halló tanulókkal szemben, és részt tudjon venni a közös szerepléseken.

3.3.2 Kreatív kommunikáció 1–6.

3.3.2.1 KER A1: *A tanuló az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetése előtt áll*

3.3.2.2 KER A1: *A tanuló az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetésére felkészül*

A hallássérült képes lehet nonverbális és korlátozott verbális eszközökre támaszkodva, illetve tevékenységeken keresztül kommunikálni. Képes az ismerős utasításokat, kéréseket követni, egyszerű kérdésekre válaszolni. A súlyos hallássérültnek ebben segítségére lehetnek olyan szó- vagy mondatkártyák, amelyek a leggyakrabban használt utasításokat, kéréseket tartalmazzák. Így az írott forma és a verbális utasítás szájáról olvasási képe könnyebben összekapcsolódik. Segíti az értést a szituáció is. A gyakori kérdésekre adandó válaszokat a hallássérült hosszabb gyakorlási idő alatt tanulja meg. Fontos, hogy az alapvető kérdések több alkalommal visszatérjenek, és így megerősödjenek a kérdés-válasz kapcsolatok az emlékezetben (Mit a neved? A nevem: stb.).

A nyelvi játékokba nyelvi szintjéhez mérten képes lesz bekapcsolódni, de fontos ellenőrizni, hogy a használt nyelvi formát helyesen mondja-e, mivel a nem megfelelő halláskontroll miatt előfordul, hogy csak globálisan hasonló kiejtésformát mond. Ebben az esetben segíthet a helyes forma egyéni begyakorlása, hogy ezzel megelőzzük a nem megfelelő rögzülését.

Fontos, hogy a hallássérült elsajátítsa azokat a nyelvi formákat, amelyekkel tisztázást és magyarázatot kérhet a nem vagy csak részlegesen elhangzottakkal kapcsolatban, mert ilyen szituációba gyakran kerül. Képes egyszerű kéréseket is megfogalmazni, pl.: társától eszközt elkérni tevékenység közben, mivel ezek a nyelvi formák kis variációval (pl.: főnév cseréje) sok szituációban használhatóak, és a kevés megjegyzendő nyelvi elem miatt a hallássérült által is viszonylag könnyen reprodukálhatók.

A gyermekirodalmi műben ismétlődően felbukkanó nyelvi elemeket a többiekkel fogja tudni mondani. Gyengébb nyelvi szintű hallássérültnél érdemes egyéni fejlesztés során ezeket a részeket gyakorolni, hogy az osztályban sikerélmény érhesse azzal, hogy a közösen mondott ismétlődő részeknél a többiekkel szinte azonos szinten be tud kapcsolódni verbális tevékenységbe.

3.3.2.3 KER A1: *A tanuló már olvas és ír idegen nyelven*

Az A1 szinten az eddigi gyakorlás hatására a hallássérült gyermek ismerni és használni fogja az alapvető udvariassági és üdvözlési formákat. Képes használni a gyakori kéréseket, kérdéseket, az információkérés formáit, és instrukciókat adni. Kommunikációját nonverbális eszközökkel kiegészíti. Az interakció előtt segíti, ha előre leírhatja a kérdéseket (pl.: interjú készítése), vagy a társával, akivel szerepel, előre felvázolják, hogy mi fog történni a szerepjáték során (pl.: vásárlási szituáció). Ez segíti, hogy megértse társának a válaszát. A páros interakciónál, szerepjátéknál több előkészítést igényel, mert nem tud olyan gyorsan reagálni a nyelvi válaszokra, és ettől akadozó lehet a kommunikáció, vagy

félreértésből más kérdésre válaszol, ami kellemetlen helyzetbe hozza társai előtt. Főleg a súlyos hallássérültnél segíthet, ha társával a teljes szerepjátékot először írásban rögzítik, és csak ezután adják elő.

3.3.3 Projektek a nyelvórán 1–6.

3.3.3.1 KER A1: *A tanuló az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetése előtt áll*

3.3.3.2 KER A1: *A tanuló az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetésére felkészül*

Az enyhe hallássérült a szituáció támogatásával elég jól tudja követni az idegen nyelven történő óravezetést, de a súlyos nagyothallónak vagy a súlyos hallássérültnek ez – főleg a kezdetekben – nagy megerőltetést jelent. Vigyázni kell arra, hogy a nehézségek miatt a tanuló ne adja fel a kísérleteket a megértésre. Ehhez rendelhetünk mellé tanuló társat, aki segíti őt abban, hogy megértse, mit várnak el tőle. A másik lehetőség a tanári óravezetés kiegészítése a leggyakrabban használt utasításokhoz társítható mondatcsíkok használatával (amelyeken kezdetben értelmező rajz vagy piktogram is szerepel). Hosszú távon a legnagyobb segítséget az jelenti a gyermek számára, ha egyéni megsegítés keretében gyakoroljuk hallásfejlesztési és szájról olvasási gyakorlatok során az utasítások hallási és vizuális mintáinak felismerését. Ehhez a tevékenységhez fontos a szurdopedagógus bevonása is.

A hallássérült gyermek is szívesen játszik, de több gyakorlási időt kell arra szánni, hogy megbizonyosodjunk, ismeri-e a játék által igényelt nyelvi formákat. Ha nem, akkor ezeket differenciálva vagy párszituációban gyakoroltassuk be vele! Így a játék során már kevésbé görcsösen kell koncentrálnia arra, hogy a megfelelő nyelvi formát alkalmazza-e. Ezzel nő a játék által okozott öröm, ami visszahat a pozitív motivációra. A hallássérült tanulók többsége szívesen részt vesz játékos tevékenységekben (pl.: memóriakártya vagy dominó tervezése és a játék játszása), mivel ezek vizuális információt társtítanak a nyelvi jelekhez, ezzel segítik a tanuló szókincsének bővülését. A halló társakhoz hasonlóan képek alapján szívesen játszik kitalálós játékot, tervez, készít és játszik társasjátékot és kártyajátékot. Ezek általában többször ismétlődő, behatárolt körű kifejezések használatát igénylik a hallássérülttől, ami segíti abban, hogy adekvát válaszokat adjon, cselekvéseket végezzen. A közös játék öröme segíti beilleszkedésüket is.

A tanulói munkák kiállítása, annak szóbeli bemutatása társai előtt elvégezhető feladat számára, de tágabb közösség előtt, főleg ha kiejtése nehezen érthető, nem szívesen nyilatkozik meg a hallássérült tanuló. Ez abból adódik, hogy élete során sok olyan szituációba keveredik, hogy az általa megfogalmazott tartalom nem érthető a kommunikációs célpartner számára, ami gátolja a későbbiekben a közlési kedvét.

A tanuló képes lesz szükségletei kielégítése céljából egyszerű közléseket tenni, felszólítani, interakcióban részt venni, de sokáig nehézséget okoz a beszéd helyes és érthető megformálása és gondolatainak önálló megfogalmazása. Mivel a hallássérült gyermeknek saját beszédéről nincs megfelelő hallási visszacsatolása, így a halláskontroll csökkent volta vagy hiánya kihat a nyelvi megformálásra, a helyes kiejtésre, a nyelvtanulás teljes szakaszára.

A projektmunka során a hallóknál lassabban alakul ki az a képesség, hogy célnyelven kommunikáljon, értése sokáig szituatív marad. Ezért a csoportmunka során félreértések adódhatnak, amelyeket csak a tanuló társak elfogadó és empátiás hozzáállása oldhat fel.

3.3.3.3 KER A1: *A tanuló már olvas és ír idegen nyelven*

Az A1 nyelvi szintet elérő hallássérült gyermek egyszerű kompenzációs stratégiákat képes használni, megérteti magát, és eközben célszerűen használ gesztusokat, mimikát. Mivel néha túlzottan alkalmazza ezeket az eszközöket, hasznos a halló társak példája, hogy a kommunikációt kísérő jelek a társadalmi norma által behatárolt szintet ne lépjék túl. A projektmunka során a hallássérült gyermek

képes a jelentés tisztázására, s az ezekhez használt nyelvi formák a viszonylag gyakori használat miatt hamarabb be is épülnek.

A projektmunka sikerének érdekében elengedhetetlen, hogy a projektben részt vevő tanulók tudjanak információt cserélni, kérdéseket megfogalmazni és ezekre válaszolni, valamint képesek legyenek társaikhoz kéréseket intézni, és jól együtt tudjanak működni. A hallássérültnek nehézséget okoz az alapvetően verbális kommunikáció, de segíti az értést a projektmunka során sokszor egyértelmű szituáció. A csoport elhelyezésénél és munkájánál fontos biztosítani, hogy a csoporttagok a feladatvégzés és kommunikáció során láthassák egymás arcát. Tudatosítani kell a csoporttagokban, hogy egy-egy odavetett kiegészítés, megjegyzés információtartalma nem jut el a hallássérülthöz, ezért lehetnek olyan kommunikációs helyzetek, amikor az elhangzottakat direkt módon el kell ismételni számára. Ha szükséges, a verbális kommunikációt megtámogathatják írásbeli kommunikációval, az ötleteket papírra vethetik, a munka menetrendjét rögzíthetik.

3.4 Olvasás (a szövegértés fejlesztése)

3.4.1 Mesemondóka 1–6.

3.4.1.1 KER A1: A tanuló az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetésére felkészül

A hallássérülteknél a halló társak hosszú nyelvi előkészítő szakaszában is érdemes beemelni az olvasást mint az auditív információ kiegészítését. Hogy a súlyos hallássérülteknél az íráskép és jelentése összekapcsolódjon, a megelőző szakaszban érdemes a körülöttük lévő tárgyakat, faliképeket szókártyával ellátni, a tanulókkal szó-kép-memóriajátékot és dominót játszani, ahol a kép–szókép–kiejtés kapcsolata megerősödik.

Az írás és olvasás bevezetésére való felkészülés szintjén a nyomtatott szöveg megléte vizuális támaszt fog nyújtani a hallássérült gyermeknek ahhoz, hogy bekapcsolódhasson a közös olvasásba. Segítséget igényel abban is, hogy a többiek tempóját követni tudja. A középsúlyos nagyothallónak is erős figyelemre van szüksége az olvasottak és hallottak követéséhez. Ezért súlyosabb fokú nagyothallásnál vagy siketségnél fontos, hogy vagy a tanár mutassa, hol tart az osztály, vagy – tanuló párban való tanulásnál – a pár segítse ebben a hallássérültet. Azzal, hogy rövid ismétlődő kifejezésekkel bekapcsolódhat a meseolvasásba, nemcsak a nyelvi forma begyakorlására kap lehetőséget, hanem sikerélményhez is juthat. A szöveggel kapcsolatos egyszerű, játékos nyelvi feladatok megoldása segíti a begyakorlást, és pozitívan hat vissza a szóbeli teljesítményre is. Az értést biztosító megfelelő előkészítés után a hallássérült képes lesz az egyszavas kiegészítésekre, szövegrészek sorba rendezésére, igaz-hamis állítások eldöntésére, és esetleg még az információk kiemelésére is. Azonban azt figyelembe kell venni, hogy amennyiben a hallássérült anyanyelvi szintje is gyenge, és anyanyelvén is nehezen boldogul a hasonló feladatokkal, akkor nem várható, hogy idegen nyelven a halló társakhoz hasonló eredményt érjen el. Azzal, hogy a műből kiszűrt információkat más feladatokban is felhasználják (pl. rajz, gyurmázás, kollázs, makett vagy térkép készítése), a hallássérültnek több ideje van a feldolgozottak megértésére, és ami csak részben volt érthető a hallottak és az olvasottak alapján, az tartalommal töltődhet meg az alkotás során.

3.4.1.2 KER A1: A tanuló már olvas és ír idegen nyelven

Az A1 szinten a tanuló képes az önálló, értő olvasásra az olyan szövegek esetében, amelyek nyelvi szintjének, szókincsének megfelelnek. A kifejező felolvasást a kiejtés és az intonáció nehézségei akadályozhatják. Ezt segíthetjük hangsúlyjelek megadásával, dallamvonalak felrajzolásával. A hallássérült tanulók általában kevésbé kezelik rugalmasan a megadott nyelvi anyagot, és címadásnál jobban ragaszkodnak az eredeti vagy az eredetihez hasonló formához. Az értett szövegből képesek információt irányítottan kiemelni. Nagy örömmel vesznek részt olyan tevékenységekben, amikor az olvasottak

értését alkotással kell bizonyítani, pl.: a műhöz pantomim-előadás vagy képregény, mese, vers, vicc vagy illusztráció készítése (azonban ha a vicc nyelvi humoron vagy az azonos alakú szavak különböző jelentésén alapul, gondot okozhat a megértés, mert a hallássérültek egy része mereven ragaszkodik a szónak ahhoz a jelentéséhez, amellyel először találkozott).

3.4.2 Kreatív kommunikáció 1–6.

3.4.2.1 KER A1: *A tanuló az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetésére felkészül*

A hallássérült tanuló képes lesz a nyelvi tudásszintjének megfelelő szöveget megérteni, és abban az ismerős nyelvi elemeket felismerni. Számára sikerélményt jelent, hogy a szövegekben egyértelműen fel tudja ismerni a már tanult szavakat, kifejezéseket, míg ez a hallott szövegnél gyakran nehézséget okoz számára. Az ismert nyelvi elemek felismerését segíthetik olyan nyelvi játékok, ahol a szóképet és a jelentést kell párosítani (pl. memóriakártyák, dominók, kép-szó-lottók stb.). Az olvasott szövegekben gyakran felbukkanó szófordulatok (kezdés, mesevégződés, gyakori kérdések) segítik a hallássérült gyermeket abban, hogy ezek beépüljenek idegen nyelvi tudásába, és hogy ezeket könnyebben felismerjék az auditív túlsúlyú feladatokban is (pl.: a megtanult mesekezdést felismeri a kevés hallási és a szájról olvasási kép alapján is egy másik mesében). Mivel az olvasott szöveg a vizuális támaszon kívül arra is lehetőséget ad, hogy a tanuló többször áttanulmányozza a szöveget, ezért – amennyiben a szöveg megfelel nyelvi szintjének – képes lesz belőle információkat gyűjteni, egyszerű kérdésekre válaszolni, egyszerű feladatokat elvégezni (ha kezdetben nem is szóban vagy írásban, de aláhúzással, mozgásos vagy ábrázoló tevékenységgel). A tartalom lényegének kiemelése gondot okozhat: kezdetben főleg a legkönnyebben megérthető részeket fogja a hallássérült tanuló kiemelni. A lényegkiemelést segíti a közös feldolgozás és tagolás, a vázlatkészítés, esetleg tanári összefoglaló vázlat készítése a táblán. Szisztematikus fejlesztéssel a hallássérült is egyre magabiztosabb lesz a hatékony szövegfeldolgozást szolgáló metódusok használatában.

Mivel a műfaji elkülönítés magas szintű fogalmi gondolkodást igényel, ezért ez több nehézséget okoz a hallássérülteknél, több előkészítést igényel. Sok példát kell nekik biztosítani eltérő műfajú művek közül, esetleg segíteni kell abban, hogy elvonatkoztasson, és közös jegyeket találjon az azonos műfajú művekben, amelyek alapján eljut a műfaji elkülönítésig. Ebben nagy segítséget jelent az anyanyelvi ismeretek bevonása, hiszen ott ezzel a feladattal valószínűleg korábban találkozott.

3.4.2.2 KER A1: *A tanuló már olvas és ír idegen nyelven*

Az A1 nyelvi szinten a hallássérült már képes lesz nyomtatott információt feldolgozni képi megsegítéssel, pl.: poszterek, katalógusok, feliratok szövegének feldolgozásával. Az általa ismert nyelvi elemeket felismeri a nyomtatott szövegekben. Ezt segíti, ha a tanult nyelvben a szóalakok formája a toldalékokkal nem vagy csekély mértékben változik. A leírt ismerős szavakat, kifejezéseket, mondatokat megérti és felismeri akár nem tanórai kontextusban is. Nehézséget okozhat a lényegi információ kiszűrése, mivel ez sok hallássérültnél az anyanyelvén is sok előkészítést igényel. A szövegekre vonatkozó feladatokat képes megoldani, pl.: állítások igazságát ellenőrizni vagy egyszerű kérdésekre válaszolni, azonban gondot okoznak a magasabb nyelvi szintet igénylő feladatok (pl.: összegzés készítése az olvasottakról). A nehezebb feladatok elvégzését segíti, ha párban vagy kiscsoportban dolgoznak a gyerekek, ahol a megállapítottakat írásban rögzítik. A feladat elemzése utáni tanári összegzés vagy írásos lényegkiemelés megerősítheti a megállapított tények és vélemények rögzülését.

3.4.3 Projektek a nyelvórán 1–6.

3.4.3.1 KER A1: A tanuló az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetésére felkészül

A hallássérült képes az ismert szavak, kifejezések felismerésére és elolvasására, de a kiejtés általában elmarad a halló társakétól. A kiejtés és az írásmód összehasonlítása után képes észrevenni az anyanyelven, illetve a tanult idegen nyelven történő olvasás különbségeit. A súlyos nagyothalló, siket figyelmét erre direkter módon kell ráirányítani, összekapcsolva a kiejtés eltéréseit a szájról olvasási képpel. Fokozatosan képes rövid írott szöveg felolvasására, de a közös olvasásnál nehézséget jelenthet a társak olvasásának követése. Ezen a tanulótárs vagy a pedagógus segíthet azzal, hogy mutatja a gyermek példányában vagy kinagyított szövegen azt, hogy hol tartanak. Az osztályban történő közös olvasás segíthet az enyhe hallássérültnek abban, hogy a társakéhoz hasonló legyen olvasási és beszédtempója, fejlődjön kiejtése, begyakorolja a hanglejtést. A középsúlyos, még inkább a súlyos nagyothallónak azonban több segítséget jelent az olvasási kép és a megismert kiejtési szabályszerűségek vagy begyakorolt kiejtési emlékképek, mint a részlegesen felfogott közös olvasás. Ugyanebből az okból a hallás utáni beszédértés bizonyos foka alatt szinte lehetetlenné válik a hangzó szöveg írott változatának követése. A hangzó szöveg vizuális követése azonban az egyéni fejlesztés során lehet gyakorlata a hallás és a hallásfigyelem fejlesztésének. Ha viszont az óra vezetése során nincs látható jel, amely könnyíti a hangzó szöveg írott változatának követését, akkor célszerű differenciálni úgy, hogy a hallássérültnek lehetőséget adunk a szöveg áttekintésére és az információfeldolgozásra.

Amennyiben a hallássérülésen kívül más nehézséggel nem küzd, a hallássérült tanuló képes a már megtanult szavak írott az addig nem ismert, idegen forrásban is felismerni, mivel ehhez elég a vizuális emlékezet és a szóképhez társuló tanult fogalom előhívásának képessége.

3.4.3.2 KER A1: A tanuló már olvas és ír idegen nyelven

Az A1 szinten a hallássérült képes megérteni egyszerűbb információs anyagok és rövid, egyszerű leírások tartalmát. Lényeges azonban, hogy a szöveg szókinccse és a használt nyelvi szerkezetek ismeretek legyenek számára, ne haladják meg lényegesen nyelvi szintjét. A megfelelő szintű szöveget képes megérteni és a projekt forrásaként használni, információkat kiszűrni. Amennyiben anyanyelvi szintje alacsonyabb, és ott is gondot okoz a szövegfeldolgozás, ezek a problémák megjelenhetnek az idegen nyelv tanulásánál is. Ilyenkor az információgyűjtést segíteni lehet a főbb kérdések és szempontok írásbeli megadásával, szempontlistával, tanulási technikák és munkamódszerek differenciált tanításával.

3.5 Írás (az írásbeli szövegalkotás fejlesztése)

3.5.1 Mesemondóka 1–6.

3.5.1.1 KER A1: A tanuló az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetésére felkészül

A hallássérült gyermek szívesen részt vesz olyan írásbeli munkában, ahol szókinccsének megfelelő feladatot kell végrehajtania, mivel ezek a feladatok a jó vizuális megfigyelőképességen alapulnak; mint például a szókereső rejtvények. A rejtvényfejtés általában kedvelt a hallássérültek között (ha annak szókinccse nem túl magas saját szókinccsszintjükhöz mérten). Egyszerű rejtvénykészítés a megadott szóanyagból (főleg, ha rajzosak a meghatározások) amellett, hogy kedvelt tevékenységgé válhatnak, segítik a szókinccs rögzítését. A tanult mondókák, versek, énekek szövegének 1-1 szavas kiegészítése a korábban már látott szöveg alapján fejleszti a hallássérültek nyelvi memóriáját, és pozitívan hat vissza a mű megtanulására. A sorba rendezett, kiegészített szöveg másolása nem okoz problémát azoknál a hallássérült gyermekeknél, ahol a hallássérüléshez nem társul tanulási zavar. Képes lesz az egyszerűen megfogalmazott mondókát, verset segítséggel és mintaadás után átírni. Mivel a lemásolt versből poszter vagy képeskönyv készítése nem igényel auditív információfeldolgozást, már ezért – ha a fel-

adat világos a hallássérült számára – ezekben a tevékenységekben hasonló eredményt érhet el, mint az azonos képességű halló társak. Ugyanígy nem okoz problémát rajzos értékelőlap készítése sem a műről, de a feladat kiadására és elmagyarázására több időt kell szánni, mint a halló társaknál.

3.5.1.2 KER A1: *A tanuló már olvas és ír idegen nyelven*

Az A1 szinten a hallássérült tanuló képes a tanulandó anyag önálló összeállítására (pl.: választott szempont alapján szólista készítése a feldolgozott műből). Megfelelő előkészítés után képes írásban válaszolni, választani a felkínált lehetőségek közül. A szereplők vagy a helyszín megválasztásával tudja módosítani a művet, de megfigyelhető, hogy az eredetitől kisebb az eltérés, mint a hallók többsége esetében. Rövid mese, vers, képregény szöveg, könyvismertetés, könyvtári értékelőlap írásához alacsonyabb nyelvi szintje miatt több segítséget igényel, mint társai. Adhatunk megoldási variációkat vagy hiányos mondatsablonokat, de választhatunk megfelelő társat a páros vagy csoportmunkához, aki támogatja és bevonja az alkotásba a hallássérült tanulót is.

Az önértékelő lap hozzájárul ahhoz, hogy a gyermek meg tudja fogalmazni az elért eredményeket, és növekedjen önbizalma, önértékelése.

A komplex feladatokhoz több segítséget igényel, mert nem képes olyan rugalmasan kezelni a nyelvi anyagot, mint a halló társak. Ezért nehézséget jelenthet a szereplők szemszögéből való történetmesélés, naplórészlet vagy a hiányzó gyermekirodalmi műrészletek megalkotása. Ehhez tanári segítségre (példák, alternatívák bemutatása) vagy tanulótárs segítségére lehet szüksége.

3.5.2 Kreatív kommunikáció 1–6.

3.5.2.1 KER A1: *A tanuló az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetésére felkészül*

A szóbeli kommunikációs játékok, minidialógusok rögzítésénél a hallássérülteknek nem a kötött szöveg írásbeli reprodukálása okozza a fő gondot, hanem a szóbeli kommunikációs játékok megvalósítása és memorizálása. Az enyhe és középsúlyos nagyothallók jó kommunikációs feltételek mellett erre képesek, de a súlyos fokban hallássérültek már a kommunikációs játék elsajátításánál is igénylik a nyomtatott szöveggel, mondatkártyákkal történő támogatást. Ezek után, mivel az írott nyelv használatában ráutaltságuk miatt több gyakorlatot szerezhetnek, maga az írásbeli rögzítés nem okoz nagyságrendileg nagyobb nehézséget, mint a halló gyermekeknél. Arra azonban vigyázni kell, hogy a leírtak ellenőrzése ne kizárólag verbálisan történjen. Az írásbeli gyakorlatok hatékonyan emelik a hallássérültek nyelvi szintjét. Pl.: ismert szöveg rekonstruálása összekevert szavak sorba rendezésével, kihagyott szavak pótlása vizuális információ alapján vagy szólistából történő választással, tematikus szógyűjtés, egyszerű szöveg kiegészítése vagy átalakítása az eredeti szöveg kismértékű változtatásával. Mivel a hallássérültek többsége pontos, alapos és tetszetős írásbeli munka kiadására képes, ezen a területen sikerélményhez juthat, és társai is elismerhetik teljesítményét. A képes szótár készítése segíti a szavak, kifejezések elsajátítását, a szavakhoz a fogalmak kapcsolását, emellett örömteli tevékenységet is jelenthet a hallássérült számára. Jó szinten képes – pontos vizuális megfigyelőképessége miatt – az egyszerű szövegek másolására, majd illusztrálására.

Amennyiben az olvasott szöveg nyelvi szintjének megfelelő, úgy elvárható az egyszerű írásbeli feladatok végrehajtása is, ha ezek nem igényelnek nagy nyelvi kreativitást és önállóságot.

3.5.2.2 KER A1: *A tanuló már olvas és ír idegen nyelven*

A tanult szóincset tudja használni rövid szövegek írásánál, de az általa írt szövegek általában jobban tapadnak a megadott nyelvi formákhoz, mint a halló társak által alkotottak. Gyakorlás után formanyomtatványokat ki tud tölteni, a kategóriákat felismeri.

Képes listát írni, ez akár kiemelkedően részletes és alapos is lehet, mivel jobban támaszkodik az elsajátított szókincsre, mint a nyelvi szerkezetek kreatív használatára. Az ismert témákról rövid és egyszerű mondatokat képes írni megelőző gyakorlások segítségével. Korábban látott minta alapján képeslapot és üdvözlőlapot tud írni. Egyszerű képi stimulushoz tud szöveget csatolni, és készíthet egyszerű könyvet, ahol a vizuális információt szöveggel ötvözi. A gyengébb képességű tanulóknál ehhez lehet, hogy alkotótárs segítségére van szükség.

Mivel a hallássérült gyermeknek anyanyelvi és idegen nyelvi szintje is alacsonyabb, mint társaié, ezért a fogalmazások írása nehézséget okoz számára. A mondatok kevésbé összetettek, és a cselekmény gyakran sablonos. Ugyanakkor akár nagyon jó szintű is lehet a helyesírása, és tetszetős alkotásának külalakja. Az elvégzett tevékenység után a tanult formák alapján képes önértékelést készíteni.

3.5.3 Projektek a nyelvórán 1–6.

3.5.3.1 KER A1: A tanuló az idegen nyelvi olvasás és írás bevezetésére felkészül

A hallássérült tanuló képes a feladatmegoldások során rövid szavakat pontosan leírni, lemásolni, hiszen itt is segíti a szóképről megtartott emlékkép. A hallássérült tanulók többsége szívesen vesz részt írásbeli nyelvi játékban, amely főleg a már elsajátított szókincs aktivizálására, beépítésére vagy felelevenítésére szolgál, pl.: szókereső, akasztófa, keresztrejtvény megoldása és készítése. Ezekben a feladatokban könnyebbséget jelent, hogy nem túl magas nyelvi szintet aktivizál, és a hallássérülteknek eléggé sikeres nyelvtanulási tevékenységre ad lehetőséget. Írást igénylő egyszerű feladatokat el tud végezni, ehhez segítséget nyújthat hasonló típusú szövegek megismerése, amelyek átalakításával, variálásával biztos támpontokhoz juthat. Így képes lesz képeslap megírására vagy üdvözlőlap készítésére, önértékelést segítő egyszerű értékelőlap készítésére.

Megfelelő szukcesszív emlékezet esetén képes megtanulni az abc-t. Ez segíti a hallássérültet a szótárakban és képes szótárakban való tájékozódásnál és (főleg az angol nyelvnél) a betűzésnél. Képes észrevenni az anyanyelve és a tanult idegen nyelv helyesírása közti különbségeket, felismerni az adott idegen nyelv jellemző betűkapcsolatait.

3.5.3.2 KER A1: A tanuló már olvas és ír idegen nyelven

Az A1 szinten a hallássérült képes egy adott modellt követve saját szöveget alkotni, de a megadott mintához gyakran jobban ragaszkodik halló társainál. Tanári segítséggel képes szöveget alkotni, kérdéssort vagy kérdőíves felmérést készíteni. A nyelvi megfogalmazás a kevesebb nyelvi példa érzékelése miatt nehezített, tehát lehet, hogy a halló társaknál több segítséget, támogatást igényel.

4. A nyelvi fejlesztési célok sajátos értelmezése a hallássérültek nyelvoktatásában (7–12. évfolyam)

A 7–12. évfolyamon az idegen nyelv tanításához három programcsomag segíti a gyermekek fejlesztését: a Kreatív kommunikáció 7–12., a Projektek a nyelvórán 7–12. és az Internet a nyelvórán 7–12. A programcsomagok nyelvi szintek szerinti felosztásban (A1, A2, B1, B2) hasonló kompetenciák elsajátítását várják el a tanulóktól, de ehhez eltérő tevékenységeket használnak (pl.: projektek készítése, internet használata információgyűjtéshez vagy produktum elkészítéséhez, tevékenység során célt szolgáló nyelvi eszközök felhasználása).

Mivel a programcsomagok több szintre készültek, és így lehetőséget nyújtanak a tanuló nyelvi szintje szerinti differenciálásra, így alkalmasak arra, hogy az integráltan nevelt hallássérült tanulók oktatása során alkalmazzák ezeket. Figyelembe kell azonban venni, hogy a hallássérült gyakran nemcsak alacsonyabb nyelvi szintről indul, de nyelvi fejlődése is lassúbb, ezért a legfelsőbb nyelvi szinteket csak néhányuk éri el. A lassúbb fejlődés miatt fontos, hogy a hallássérült gyermek olyan nyelvtanulási technikák birtokába jusson, amelyekkel a 12. évfolyam után is képes továbbfejleszteni idegen nyelvi kompetenciáit.

4.1 Beszédértés (szövegértés)

4.1.1 Kreatív kommunikáció 7–12., Projektek a nyelvórán 7–12., Internet a nyelvórán 7–12.

4.1.1.1 KER A1

A legtöbb hallássérült képes megérteni ismerős szavakat és nagyon alapvető fordulatokat, amelyek személyére vagy a közvetlen környezetében előforduló konkrét dolgokra vonatkoznak. Képes mások közvetlen szükségleteire irányuló felszólításaira reagálni, vagy egyszerű instrukciókat, útbaigazítást követni. Amennyiben biztosan ismeri a kulcsszavak jelentését, akkor képes a lényegi információt kiemelni. Súlyos hallássérült esetén a megértéshez a szájról olvasás kiegészítéseként szükség lehet az írott nyelvi támogatásra.

A projektkészítés során követni tudja a lassú, tiszta kiejtésű beszédet, ha a szájról olvasási kép biztosított. Követni tudja a projektkészítés lépéseit, megérti az alapvető instrukciókat és az eszközök használatkor alkalmazott szabályokat, főleg ha vizuális eszközök is segítik abban.

4.1.1.2 KER A2

Az enyhe és közép súlyos nagyothalló képes megérteni a gyakran használt szavakat és fordulatokat, egyszerű bejelentések és üzenetek lényegét, de ehhez többszöri meghallgatási lehetőségre, megfelelő hangerőre és lassú közléstempóra van szüksége. A súlyos nagyothalló vagy siket tanuló csak olyan forrásból képes információt gyűjteni, ahol nem csak a hallásra kell támaszkodni. Ezért nem megfelelő számára a hírműsorok, tudósítások, riportok, interjúk vagy történetek hallgatása. Amennyiben a halló társaknak ily módon kell a feladathoz szükséges információt kiemelni, a hallássérült tanulónak fontos a szöveggönyv biztosítása.

A projektek bemutatása során a közép súlyos nagyothalló csak részben tudja követni társai előadását, a súlyos nagyothalló és a siket tanuló számára a megérthető információk csak hiányos képet biztosítanak, ezért fontos, hogy a bemutatás ne csak verbális elemeket tartalmazzon (kép vagy hallássérültnek átadott írott összefoglaló).

4.1.1.3 KER B1

A hallássérült, ha nem kizárólag az auditív csatornára támaszkodik, képes fő vonalaiban megérteni a köznapi beszédet, ha az számára releváns és ismerős témában folyik. Képes a fő mondanivalót azonosítani és megérteni egyes részleteket. A hosszabb, részletes útmutatás megértéséhez szükség lehet a többszöri ismétlésre. A közlésekben kifejezett érzelmeket meg tudja érteni, ha rendelkezésére áll vizuális információ is (pl.: drámarészlet nézése, filmrészlet); csupán a hallott szöveg alapján erre a közép súlyos nagyothallást meghaladó hallásvesztés esetén a tanuló nem képes. Audiokazetta, hírműsor vagy rádióműsor hallgatása ilyen nyelvi szintű bemenetnél alig vagy egyáltalán nem érthető a hallássérült számára. Ilyen feladatok esetén nélkülözhetetlen az egyéni differenciálás.

4.1.1.4 KER B2

A hallássérültek többsége nem jut el erre a szintre, mert az összetett, gyors tempójú, gyakran a szájról olvasási képet sem biztosító hanganyagok (előadások, hírműsorok, filmek stb.) megértése, ezekből a forrásokból az információk kiemelése nem lehetséges a hallás nem megfelelő volta miatt.

4.2 Összefüggő beszéd (a beszéd fejlesztése)

4.2.1 Kreatív kommunikáció 7–12., Projektek a nyelvórán 7–12., Internet a nyelvórán 7–12.

4.2.1.1 KER A

A hallássérült képes arra, hogy ismerős személyekről, tárgyakról és helyekről egyszerű közléseket tudjon tenni, de ehhez hosszabb felkészülési időt igényel. Súlyosabb hallássérülés esetén a nyelvi kivitelezés is sérülhet. Jobb teljesítmények várhatók a felolvasás vagy az emlékezetből elmondás esetén, mint a reprezentációban való részvételnél vagy mások informálásánál, mert a szöveg kevésbé kötött. A dalok eléneklésénél már a középsúlyos nagyothallónál is lényeges eltérések lehetnek a dallam reprodukálása során.

Előzetes megfogalmazás után képes egyszerű fordulatokkal saját és társai munkáját bemutatni.

4.2.1.2 KER A2

A hallássérülteknek nehézséget okoz a hosszabb ideig tartó összefüggő beszéd. Több szinten is jelentkezhetnek nehézségek:

- A hangok, szavak, mondatok megfelelő kiejtése és intonációja
- Korlátozottabb és kevésbé árnyalt jelentéstartománnyal rendelkező szókincs
- Nyelvi szerkezetek használatának nehézsége
- A kifejezni kívánt tartalom és a forma összehangolása

Nyelvi fejlettsége nem teszi lehetővé, hogy mondatalkotási sebessége biztosítsa a beszéd folyamatosságát. Ezért az ilyen jellegű feladatokban csak akkor képes részt venni, ha előtte erre felkészült, esetleg írásban megfogalmazta mondandóját, majd miután a szöveget vagy a főbb pontjait megtanulta, akkor kezdi meg az összefüggő beszédet. Azonban még így sem várható el – kivéve enyhe hallássérülés esetén –, hogy elérje a hasonló képességű halló gyermek teljesítményét.

4.2.1.3 KER B1

A hallássérültek egy része nem éri el ezt a nyelvi szintet. Az enyhe és középsúlyos hallássérülés vagy súlyosabb hallásvesztés mellé társuló jó nyelvi készség esetén a tanuló képes az élményeket, eseményeket, terveket, történeteket elmondani. Képes véleményét, vágyait, céljait megfogalmazni vagy vitában részt venni. Ehhez szüksége lehet felkészülési időre. A beszámolók a használt mondatok, kifejezések nyelvi összetettségét tekintve elmaradnak halló társakéitól. A kivitelezés gyakran kevésbé folyamatos és gördülékeny.

4.2.1.4 KER B2

A hallássérültek többsége nem éri el ezt a nyelvi szintet, mivel az idegen nyelvi kompetenciák fejlődése lassabb a halló társakénál, és a nyelvtanulás kezdete későbbre tolódik a gyenge anyanyelvi szint miatt.

4.3 Interakció (a beszéd fejlesztése).

4.3.1 Kreatív kommunikáció 7–12., Projektek a nyelvórán 7–12., Internet a nyelvórán 7–12.

4.3.1.1 KER A1

A hallássérült számára a hallóknál nagyobb szerephez jut a kompenzációs stratégiák használata, hiszen ez segíti, hogy megértse magát, vagy hogy megértse beszédpartnerét. Ezért alapvető, hogy a hallássérült a gesztusokat, mimikát célszerűen tudja használni. Ez nem is szokott számukra nehézséget jelenteni, inkább arra kell vigyázni, hogy a gesztusok és a mimika a mindennapi életben elfogadott társadalmi normánál ne legyenek erősebbek, természetes hatást keltsenek. A hallássérült rászorul, hogy sokszor használja azokat a kifejezéseket, amelyekkel a jelentés tisztázását vagy a hallottak lassú, tagolt megismétlését tudja kérni. A nehézséget számára nem annyira a tanult kérés verbális kivitelezése, mint inkább a kapott válasz megértése, információtartalmának felhasználása jelenti.

Az enyhe és a középsúlyos nagyothalló eddigre (legalább 4 év nyelvtanulás) képes röviden, egyszerűen útba igazítani, másoktól dolgokat kérni, egyszerű instrukciókat adni, bemutatkozni vagy másokat bemutatni, üdvözölni, elbúcsúzni, alapvető udvariassági formákat használni, illetve azokra reagálni. Képes alapvető személyes információkra rákérdezni és ilyen információkat adni. Ezeket a formákat interakcióban is tudja alkalmazni, ha azonban váratlan elem jelenik meg benne (pl.: a másik fél hirtelen témát vált, vagy nem megszokott választ ad), előfordul, hogy nehezen tudja értelmezni a választ, hiszen a szituáció már nem támogatja az értést. Súlyos nagyothallónál viszonylag kevesebb gondot okoz a fent felsorolt kifejezésmódokhoz szükséges nyelvi forma az interakció során. Ezekkel a nyelvi formákkal a nyelvtanulás során már sokszor találkozott, elsajátította, begyakorolta őket. Nehézséget jelenthet azonban, hogy kiejtésük a halláskontroll hiánya miatt – még ha kap is ezen a területen egyéni megsegítést – nem éri el a halló társakét, és az interakcióban részt vevő partner nehezen érti meg a hallássérült mondanivalóját. Neki is nehézséget jelent a kapott válasz értelmezése, ha nem a várt választ kapja. Az interakció akadálymentesebb lebonyolításában segíthet, ha lehetőséget kap társával a szituációra való előkészülésre, esetleg ha a megbeszéléteket írásban is rögzítik. Így képes lesz egyszerű tranzakciót lebonyolítani vagy egyszerű interjúban részt venni.

4.3.1.2 KER A2

Az enyhe és középsúlyos nagyothalló képes kommunikálni egyszerű és közvetlen információcserét igénylő helyzetekben (pl.: javaslatot tesz, meghív, javaslatra reagál, programot vagy tervet készít, szolgáltatásokat nyújt vagy vesz igénybe a szituációs játékok során, információt szerez vagy továbbad, részt vesz a mindennapos gyakorlati kérdések megvitatásában, kifejezi véleményét), ha a társalgás nem túl halk, és látható a beszélőtárs arca. A súlyos nagyothalló vagy súlyos hallássérült csak akkor tud részt venni ezekben a helyzetekben, ha a nyelvi formák elsajátítása után a társalgást előre megtervezik, nincsenek benne váratlan elemek, mivel a szituáció segíti alapvetően a kombinációra támaszkodó értést.

A projekthez kapcsolódó véleményeket, terveket és cselekedeteket a betanult egyszerű formulák használatával meg tudja indokolni. Nehézséget jelenthet az elhangzott kérdések megértése a súlyos nagyothalló vagy a siket tanulónak. Ezért különösen fontos, hogy tudjon ismétlést kérni, ha nem ért valamit.

4.3.1.3 KER B1 és B2

Az interakció területén megfogalmazott kompetenciaszinteket ezen a két nyelvi szinten a súlyos nagyothallók és súlyos hallássérültek csak kivételes esetben érik el, mivel nyelvi fejlődésük lassúbb ütemű, és anyanyelvi fejlődésük késése miatt később kezdik az idegen nyelv tanulását.

Az enyhe, esetleg a középsúlyos nagyothallók részben elérik ezt a szintet, főleg azokon a területeken, ahol a kommunikációs formák adottak, és kevés a variációs lehetőség (pl.: beszélgetés kezdeményezése vagy befejezése, udvariassági formák, javítás vagy megerősítés kérése). De a gyorsan pergő, nagy nyelvi készlettel dolgozó beszélgetés számukra is nehézséget okoz. Kevesebb finom megkülönböztetésre alkalmas kifejezést használnak, kevesebb szinonimát ismernek, és az árnyalt jelenségeket, a nyelvre jellemző képes kifejezéseket, szólásokat, közmondásokat nehezebben alkalmazzák. A nyelvi formákat kevésbé rugalmasan kezelik, ezért gondot okoz a hallottak átfogalmazása, összegzése.

A kötetlen társalgás még az anyanyelven is gondot okozhat, és a tapasztalatok azt mutatják, hogy az idegen nyelvi szint sem emelkedik az anyanyelvi szint fölé.

4.4 Olvasás (a szövegértés fejlesztése)

4.4.1 Kreatív kommunikáció 7–12., Projektek a nyelvórán 7–12., Internet a nyelvórán 7–12.

4.4.1.1 KER A1

A hallássérült képes megérteni az ismerős szavakat, egyszerű mondatokat rövid szövegekben. Ennek segítségével feliratokon, posztereken, írásos útbaigazításon el tud igazodni, lényegi tartalmukat ki tudja szűrni. Mivel a verbális kommunikáció során is gyakran kapnak írott szöveget a differenciált megsegítés keretében, ezért itt több gyakorlata is lehet, mint az írott szövegre kevésbé rászorult társaknak.

Képes megérteni a projektek forrásaként használt szöveg fő üzenetét és azokat az információkat, amelyekre szüksége lehet a projekt végrehajtása során. A rövid írásbeli instrukciók nagyban segítik a hallássérültet, hogy követni tudja a lépések sorrendjét és megértse, mit kell tennie.

4.4.1.2 KER A2

A hallássérült el tud olvasni rövid, egyszerű nyelvi eszközökkel megfogalmazott szövegeket a számára ismerős témakörben, ezekben (lehet, hogy csak többszöri olvasásra) meg tudja találni a lényeges információkat. Fontos, hogy ne csak a tájékozódás, információszerzés, hanem szórakozás céljából is olvasson, hiszen ez a tevékenység nyelvi fejlődésének egyik alappillére.

Ezen a nyelvi szinten már a hallássérült is megérti az egyszerű, hétköznapi szövegeket, leveleket, előírásokat, táblákat, kiírásokat. Azért is előnyös, ha ezekkel a szövegtípusokkal többször találkozik, mert az pozitívan hat az írás szintjére is.

Az ismeretlen szavak jelentését abban az esetben tudja kikövetkeztetni, ha ezek közül csak 1-1 szerepel a szövegben. Mivel szókincsbővülése a kevesebb input miatt lassúbb, figyelni kell arra, hogy nyelvi szintjének megfelelő szövegekkel találkozzon, vagy kapjon segítséget az értelmezéshez (pl.: szótár, képes szótár, tanár, tanuló társ).

4.4.1.3 KER B1

A hallássérült képes megérteni azokat a szövegeket, amelyek gyakran előforduló, hétköznapi témákról szólnak, ha ezek szerkezete és szókincse nem túl magas szintű számára. Az információkat különböző szövegtípusokban (levelek, újságcikkek, történetek, versek, drámarészletek, regényrészletek) megtalálja, megérti, rendezi.

4.4.1.4 KER B2

Nem minden hallássérült ér el erre a nyelvi szintre, de nagyok az egyéni különbségek. Mivel a korábbi fejlesztés során is alapvető volt számára az olvasott információ, ezért sok hallássérült jó szinten olvas és értelmezi az olvasottakat.

Nehézséget jelent azonban az olvasás során az olvasás stílusának és sebességének a változtatása, mivel maga a megfelelő kiejtéssel történő olvasás köti le a figyelmét, a gyenge halláskontroll miatt.

4.5 Írás (az írásbeli szövegalkotás fejlesztése)

4.5.1 Kreatív kommunikáció 7–12., Projektek a nyelvórán 7–12., Internet a nyelvórán 7–12.

4.5.1.1 KER A1

A hallássérült képes szavakból vagy nagyon rövid mondatokból álló tárgyyszerű írásbeli közlésre, ha már rendelkezik az ehhez szükséges szókinccsel, és találkozott megfelelő számú példaszöveggel. Ezek alapján képes kitölteni egy nyomtatványt, listát, vagy üdvözlőlapot írni, poszttert készíteni, rövid üzenetet vagy sms-t írni. Egyszerű mondatokkal képes bemutatni a projektet. Az irányított íráshoz segítséget jelent a másolás (pl.: kifejezések, szövegrészek), a hiányos szöveg kiegészítése vagy az irányított fogalmazás.

4.5.1.2 KER A2

A hallássérült ezen a nyelvi szinten képes közvetlen szükségletekre vonatkozó egyszerű szöveget, egyszerű történetet vagy leírást írni. Az írás színvonalát jelentősen meghatározza, hogy az adott műfajban milyen példákkal, mintákkal találkozott korábban. A minták alapján tud levelet, életrajzot, feljegyzést, vázlatot, jellemzést írni. Gyakran előfordul azonban, hogy ezek az írások sablonosak; alkotásuk során nem mer elrugaszkodni a már tanult nyelvi példáktól.

Rövid szövegekből ki tud választani és le tud írni kulcsszavakat és fordulatokat vagy rövid mondatokat. Ezek a fordulatok például a projekt során szükséges megfogalmazásoknak mintául szolgálhatnak, ezzel segítve a tanuló írásbeli szövegalkotását.

Diktálás alapján nehezen ír még az enyhe hallássérült gyermek is. Közben ugyanis, a füzetet nézve nem képes elegendő információt gyűjteni csupán hallás útján. Sokszor tévesztheti azokat a betűket, amelyek kiejtésében a hangok képzési helye megegyező, illetve a hasonlóan hangzó szavak lejegyzését; nehézséget jelent a szóvégi hangok differenciálása is. Valószínű, hogy a halló társakkal nem tud azonos szintű eredményt elérni. Ezért célszerűbb a látó-halló tollbamondás vagy (a szöveg kisebb egységekre való tagolása és memorizálása után) az emlékezetből való írás.

4.5.1.3 KER B1

A B1 szintre elért hallássérült meg tud fogalmazni egyszerű, összefüggő szöveget ismert vagy őt érdeklő konkrét és elvont témákban. Leírást, történetet, riportot, levelet, cikket, olvasott szöveg alapján jegyzetet, kivonatot készít. Noha ezeket a tevékenységeket általában sikeresen el tudják végezni, a kész írásműre jellemző a halló tanulóknál kevésbé választékos szókinccs és egyszerűbb mondat szerkezet. A felsorolt tevékenységek azoknál a hallássérülteknél okozhatnak gondot, akiknek anyanyelven is gyenge írásbeli fogalmazás készségük. A hallott szöveg alapján való jegyzetelés nem elvárható a hallássérült tanulóktól.

A B2 szinten megfogalmazott kompetenciák már olyan magas szinten kívánják meg az írásbeli nyelvhasználatot, amilyen a hallássérülteknél – kivéve az enyhe és a középsúlyos nagyothallók egy részét – még az anyanyelvükön sem figyelhető meg.

5. Tanulásszervezési formák

Az idegen nyelv programcsomagjai sok lehetőséget biztosítanak a kooperatív tanulási formák használatára. Az osztályközösségben folyó munka során a kooperatív tanulási forma az, amely leginkább felkészíti a diákokat arra, hogy megtanuljanak együttműködni az ismeretszerzés, az ismeretek átadása és gyakorlati alkalmazása során.

A kooperatív tanulásszervezés alapja a csoportképzés, amelynek különböző technikáit alkalmazza a tanár, hogy a feladat céljainak leginkább megfelelő formációt hozza létre az osztályban. Ajánlott azután szervezni a csoportokat, miután megfigyeléssel vagy kérdőíves módszerrel a tanár megismeri tanítványait (kérdőívek – érdeklődési körrel, nézetekről –, szociometriai vizsgálat). A véletlen módszerek is használatosak, de akkor nehezen lehet beavatkozni a kialakult formációkba. A sikeres együttműködés feltételeit minden esetben ajánlatos szem előtt tartani. Nem szerencsés, ha a csoportban ugyanolyan neműek a tagok, az is hátrányára válik a közös munkának, ha ugyanolyan etnikai csoport tagjai kerülnek egy csoportba. Figyelni kell arra, hogy ellenségek ne kerüljenek egy csoportba, de közeli barátok is csak akkor, amikor ezzel célja van a szervezőnek. Nem szerencsés, ha olyan gyerekeknek kellene együttműködniük, akik nem kedvelik egymást. Be kellene avatkozni a tanárnak akkor is, ha a csoportba egynél több sajátos nevelési igényű gyerek jut. Nemcsak akkor nehezített a csoport munkája, ha két hallássérült/nagyothalló kerül egy csoportba, hanem akkor is, ha a hallássérült mellett gyengénlátó, vak, mozgássérült vagy tanulási képességeiben gátolt gyermek van.

A tanár szándékai szerint létrehozott csoport legjobb elosztása olyan formációt alkot, ahol egy legjobb, két közepes képességű és egy gyengébb tanuló kerül egy csoportba. Ennek kialakítására egy módszer a csoportformáló kerék alkalmazása, amelynek belső körében a legjobb, a középső kettőben a közepes képességű, és külső körében a gyenge tanulók neve van leírva. A körök egymás fölött forgathatók, és véletlenszerűen osztják el a gyerekeket az előbb vázolt szempont szerint. Nagyon kell ügyelnie a tanárnak arra, hogy a nagyothalló gyermek milyen feladatot vállal a csoportban. Előfordulhat, hogy a verbális megnyilvánulásokat kerülni fogja, mert attól tart, hogy nem tudja előrevinni a csoport teljesítményét. A közösségben olyan légkört kell kialakítani, hogy ne a kiemelkedő teljesítmény legyen a mértékadó, hanem a munkában való aktív, a tudást, a képességeket fejlesztő tevékenységek. Itt a tanár szerepe sokat számít, aki a dolgozó csoportok munkáját elismerő figyelemmel kíséri, és dicséri a modell értékű viselkedést és hozzáállást a közös munkához.

Bármennyire is jól együttműködnek a csoportok, 5-6 hét után el kell búcsúzniuk a tagoknak egymástól (csoportkép, kiállítás közös munkáikból stb.), és új összetételben kell folytatniuk a munkát.

A tanulásirányítási technikák során problémát szokott okozni a munkazaj egyre magasabb szintje, ami a hallássérült gyermek érdemi munkáját is akadályozza, mert a hallókészülék ilyen mértékű szelektív zajszűrésre nem képes. Ezért neki is nagyon jó, ha a tanár különböző figyelemfelhívást célzó eszközökkel jelez (egyezményes kézzel; tárcsával, jelzőlámpával: zöld: megfelelő zajszint; sárga: „Vigyázz, kicsit zajos vagy!”; piros: „Nagy a zaj!”), esetleg csendkapitányt bíz meg. Így a csoport egy tagja felelős a hangoskodás lecsillapításáért, aki bűgő hangot adó mechanikus zajjelzővel figyelmeztet. További, a tanári kreativitást fémjelző ötletek alkalmazásával sokféle módon lehet csökkenteni a zavaró hangoskodást.

A csoportnak adott utasítások nagyon fontosak, mert a feladat pontos megértése a sikeres munka alapvető feltétele. Hasznos, és a hallássérült gyermeknek kedvez, ha az utasítások mind szóban, mind írásban egyszerre jutnak el minden gyermekhez. A tevékenység strukturálásához illeszkedő utasítások részekre bontottak, esetleg megmutathatók legyenek. Ilyen módszeres eljárások alkalmazásával el lehet érni azt, hogy a hallássérült gyermek is jól értse és értelmezze feladatát, ami az érdemi munka feltétele.

A kialakult csoport csoporttudatának építésére nagy gondot kell fordítania a pedagógusnak azért, hogy büszkék lehessenek közös munkájukra, az együttműködés eredményeire. Ennek hatékony eszköze az ismerkedés, a hasonló tulajdonságok, érdeklődési körök feltérképezése, tudatosítása a tagok között (egyfelé lagnak, ugyanazt az édességet szeretik, ugyanannak a csapatnak drukkolnak...). A nagyothalló gyermeknek, akinek a társas kapcsolatok, a munka- és baráti kapcsolatok nagyon fontosak, új élményt ad a csoporthoz való tartozás, a kölcsönös segítségadás és segítségnyújtás lehetősége.

A kölcsönös megbecsülésen, elismerésen és támogatáson alapuló csoportmunka következtében sikeresen oldják meg a nagyothalló gyerekek a szövegértési-szövegalkotási feladatokat. Megtanulnak ismereteket strukturálni rendező elvek szerint, kérdéseket alkotni és a feltett kérdésekre páros és csoportos megbeszélés után válaszolni. Jártasságot szereznek a megszerzett ismeretek folyamatábráinak megszerkesztésében, fogalomtérkép és jelentéstérkép alkotásában és értelmezésében. Az ismeretek ilyen módon való megjelenítése segíti a nagyothalló gyermeket abban, hogy a logikus elrendezést áttekintve módosítsa esetleges félreértéseit, vagy megerősítse őt előzetes feltevéseiben.

Az információáramlás elősegítésére alkalmazott eljárások is a nagyothalló gyermek tanulási tevékenységét segítik, amennyiben lehetősége lesz áttekinteni a más csoportok által készített csoportjegyzeteket, a sokszorosítás után kapott munkákat és akkor, amikor a beszámolóforgóban rá kerül a sor, szóban is elmondhatja tapasztalatait.

A szóbeli kommunikációt segítik a nagyothalló gyermeknél a beszélő- és kérdezőkorongok, az „indian beszélgetés” és a hozzászólás idejének meghatározása. („Egy perced van arra, hogy elmondod, amit akarsz!”). Mindezek hozzájárulnak ahhoz, hogy a nagyothalló gyermek szóhoz jusson akkor, amikor értelmes mondanivalója van a közösség számára.

A kooperatív foglalkozások akkor érik el céljaikat, ha a tevékenységek látszólagos spontán voltak ellenére is, de jól meg vannak tervezve. A tervezés lépéseit a gyermekekkel meg kell ismertetni, mert strukturálja munkájukat. Ezek szerint a foglalkozási terv elkészítésénél közösen meg kell határozni a munka célját, amire a foglalkozási tervet, mintatervet kell építeni.

A jól szervezett kooperatív tanulási módok iránt elkötelezett pedagógus a hallássérült gyermeknek mindig megtalálja azokat a tevékenységeket, amelyek képességei, kompetenciái fejlesztéséhez leginkább alkalmasak. Azonban még egy ilyen kreatív, az együttműködés magas fokán dolgozó közösségben is szüksége van a hallássérült gyermeknek arra, hogy a pedagógus magyarázatokkal, eszközhasználati ajánlásokkal és követő figyelmével segítse munkáját.

5.1 Az integráció feltételei, a környezettől (a pedagógustól, a tanulótársaktól) elvárható magatartásformák

Az integráció feltétele, hogy a gyermek nyelvi szintje megfelelő legyen ahhoz, hogy verbális kommunikáció útján ismereteket sajátítson el, és személyisége alkalmazkodó legyen, ezzel segítve beilleszkedését a kortárs csoportba. Lényeges, hogy a szülő foglalkozzon a gyermekkel, hiszen a nyelvelsajátítás az érzékszervi sérülés miatt nehezebb és lassúbb folyamat. Fontos a pedagógus megfelelő hozzáállása, aki figyelembe veszi a gyermeki fejlődés általános törvényszerűségeit; figyelembe veszi a gyermek erősségeit, és ezekre támaszkodik; szoros kapcsolatot tart fenn a szülővel és a szurdopedagógussal. Segíti az integrációt, ha viszonylag alacsony az osztálylétszám, és kevés egyéb problémával küszködő gyermek van a csoportban. Így a pedagógus több figyelmet tud szentelni az integrált tanulóra. Fontos az integráció során a szurdopedagógiai megsegítés, amely kiterjed a tanácsadásra éppúgy, mint a gyermek egyéni beszéd- és képességfejlesztésére.

A sikeres integráció segíti a társadalmi beilleszkedést. A jól beszélő környezetben magasabb szintű beszédpéldával találkozhat a gyermek. Reálisabb énképet fejleszt ki, kialakul frusztrációs toleranciája. Családi környezetben nevelődhet. Ugyanakkor pozitív hatással lehet társaira, akik így megtanulják elfogadni a különbözőséget, gyakorolhatják a segítségnyújtást. Fontos a hallássérülés tényének ismer-

tetése. Elfogadó és segítő hozzáállásukkal az osztálytársaknak nagy szerepe van abban, hogy társuk értse őket, és be tudjon kapcsolódni a közös játékba, társalgásba, feladatmegoldásba.

A többletmunka ellenére pozitívan hathat a pedagógusra, mert gyarapodik pedagógiai eszköztárára, és a gyógypedagógiai módszerek jelentős része nagyon hatékony a többi gyermeknél is.

Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a feltételek nem megfelelő volta miatt a sikertelen integráció károsan hathat az integrált gyermek fejlődésére, személyiségének alakulására.

Hallássérülése miatt a gyermek nemcsak halkabban, hanem az esetek többségében minőségileg is másképp hall, ezért a megfelelő hallókészülék-beállítás mellett is a hallássérülés negatív hatással van a beszédfunkciókra minden nyelvi szinten (pl. kiejtés, szókincs, grammatika stb.).

Fontos, hogy a gyermek részt tudjon venni az órákon és a szabadidős tevékenységekben. Ehhez a következő segítséget célszerű neki nyújtani:

- *Megfelelő hallókészülékkel való ellátás:* A hallókészülék működésének ellenőrzése, tartalék elem tárolása az iskolában szükség esetére
- *Adó-vevő (infravörös vagy URH) használata:* A hallókészülékes ellátás, a cochleáris implantáció mellett hatékony segítség az FM-rendszerű adó-vevő használata. Az adó-vevő egy mikrofonnal ellátott adóból, amelyet a beszélő – a pedagógus – visel, valamint egy vevőből áll, amely a hallássérült gyermek hallókészülékéhez vagy CI-beszédprocesszorához csatlakozik. Az adó egy adott frekvenciasávon antenna segítségével sugározza a jeleket a hallássérült gyermek vevőjéhez. A gyermek a vevőn beállíthatja, hogy csak az adó mikrofonjába beszélő hangját hallja, vagy egyszerre működik a hallókészülék mikrofonja és az adóé is. Az adó hatótávolsága kb. 30 m. Ez a technikai eszköz nem erősít, hangátvitel a szerepe, ugyanakkor hatékonyabbá teszi az erősítést.
- *Megfelelő ültetés:* Közeli hallja és jól látja a tanárt, jól látja a táblát, könnyen beszélő társai felé tudjon fordulni.
- *Megfelelő tanári beszéd:* Arccal a hallássérült felé forduljon; természetesen artikuláljon, normál tempóban és hangerővel beszéljen, hosszabb megbeszélés után foglalja össze az elhangzottakat; akkor adjon utasítást, amikor hallássérült már végzett az előző feladattal és ránéz.
- *Vizuális ingerekkel az információ megerősítése:* Szájról olvasási kép, vázlat vagy ritka szavak felírása, sok szemléltetőeszköz alkalmazása, a kérdéseket és feladatokat kapja meg írásban is.
- *Páros vagy kiscsoportos munka:* A segítő tanuló(ak) hatékonyabbá teheti(k) az ismeretelsajátítást.
- *Nyelvi szintjének figyelembevételével* utasítás megfogalmazása, folyamatos szókincsbővítés, a gyakori érthető szómagyarázat segíti nyelvi fejlődését. Biztatni kell a tanulót, hogy kérdezzen, ha elmaradt vagy nem ért valamit, ezzel megakadályozva a további lemaradást.
- Néhány feladatnál fontos az *egyéni differenciálás*, de a végső cél az, hogy a tanuló egyre inkább képes legyen társaival együtt az ismeretek elsajátítására.
- *Nem szabad negatívan értékelni* azokat a feladatokat, amelyek végrehajtása a hallássérülés miatt neheztelt (pl.: tollbamondás helyett látó-halló tollbamondást célszerű alkalmazni). Vegyenek részt fejlődésük érdekében a hallást igénylő tevékenységekben (pl.: éneklés, hangszeres játék), de ne értékeljük negatívan esetleg gyengébb teljesítményét ezeken a területeken!
- Azokra a készségekre és képességekre kell a fejlesztés során támaszkodni, amelyek erősebbek, és így segítik a feladatteljesítésben, a fejlődésben és önbizalmának erősödésében.
- Magyarázattal és eszközökkel (kép, grafikon, gondolatvázlat) kell segíteni a fogalmak helyes értelmezését, beépítését a gondolkodás, a beszéd folyamatába.

6. Az értékelés sajátos szempontjai

A hallássérült tanuló szempontjából ideális, hogy az értékelési alapelvek alapján figyelembe veszik a kiindulási nyelvi szintet, haladási tempót és egyéni képességeket. Segíti fejlődését az is, hogy a tanár az összegyűjtött információk alapján a tanulási folyamatot a tanulók változó igényeihez igazítja. Mivel nem a követelményekhez képest elért szintet értékeli, hanem a fejlődést és az aktivitást, így annak ellenére, hogy a tevékenységek túlnyomó többségében a hallássérült teljesítménye nem éri el a halló társakét, mégsem éri kudarcélmény. Az önbecsülés, önismeret fejlődése és a pozitív hozzáállás fenntartása pedig további erőfeszítésekre sarkallják, hogy megállja a helyét. Annak ellenére, hogy a hallássérült tanuló érzi, hogy miben marad el társaitól, a pozitív hozzáállás arra sarkallja, hogy megközelítse vagy lépést tartson csoporttársaival. Az integráció egyik előnye éppen abban rejlik, hogy összemérhetik magukat a nem hallássérült kortársakkal, húzóerőt jelenthet számukra, hogy megpróbálnak a követelményeknek megfelelni.

A halló társaknál alkalmazott értékelési alapelvek a hallássérült tanuló értékelésére is vonatkoznak (pl.: az értékelés kompetenciákra irányuljon; legyen szubjektív, kvalitatív és szöveges; vegye figyelembe az eltérő kiindulási nyelvi szinteket stb.).

6.1 Értékelési módok

Az értékelés fontos alapelve, hogy figyelembe veszi a kiindulási nyelvi szinteket. Azok a feladatok, amelyek több nyelvi szinten is megoldhatók, lehetővé teszik a tanárnak, hogy figyelembe vegye a tanuló saját magához mért teljesítményét. Ez különösen fontos a hallássérülteknél, mert teljesítményük jóval egyenetlenebb halló társaikénál, hiszen a verbális input feldolgozására épülő feladatok nehézséget okoznak, ugyanakkor képességstruktúrájuk alapján lehetnek olyan feladatok, ahol a halló társakéhoz hasonló eredményeket érhetnek el.

6.1.1 Portfólió

Mesemondóka 1–6., Kreatív kommunikáció 1–6., Projektek a nyelvórán 1–6.

Megmutatja addig végzett munkáját, növeli ezzel a hallássérült önbecsülését. Mivel főleg írott szöveges és vizuális alkotásokat mutat, ezen a területen jobb a tanuló teljesítménye, mint a tisztán verbális területeken.

6.1.2 Egymás értékelése

Mesemondóka 1–6., Kreatív kommunikáció 1–6., Projektek a nyelvórán 1–6.

A hallássérült gyermeknek nehézséget okozhat társai értékelése és az ehhez kapcsolódó megfogalmazás. Segítséget jelenthet azonban egy előzetes szempontsor megadása. Bizonyos, hogy ez a tevékenység hatékony a gyermek nyelvi szintjének emelésében.

6.1.3 Tanulói önértékelés

Mesemondóka 1–6., Kreatív kommunikáció 1–6., Projektek a nyelvórán 1–6.

Saját teljesítményének értékelése segíti a reális önértékelés kialakulását, és az előre kitűzött cél már a tevékenység közben is segíti a nagyothallót abban, hogy lássa, mit várnak el tőle. Az önértékelő lap rendszeres kitöltésével megismerkedik a szükséges nyelvi formákkal (Megtanultam...; Tudom, hogy...; Ebben fejlődni kell...; Ezzel problémám volt... stb.), amelyek segítik véleménye kifejtésében.

A társasjátékhoz kapcsolódó tanulói önértékelés (pl.: Lépj egyet, ha tudod, hogy...) használatához segítséget jelent a hallássérült tanulónak, ha a kritériumok kártyákon szerepelnek, amelyek közül húzni lehet.

6.1.4 Egy tanuló értékeli a csoport munkáját

Mesemondóka 1–6., Kreatív kommunikáció 1–6., Projektek a nyelvórán 1–6.

Mivel mindig más csoporttag értékeli a munkát, a hallássérült példát kaphat, hogy milyen nyelvi kifejezőeszközökkel teheti ezt meg maga is, ha rákerül a sor. Az előre megadott szempontok kiírása segíti a súlyos hallássérültet. A szempontsor mellé a sikeres teljesítés mértékének megfelelően különböző szimbólumok is elhelyezhetők. Mivel a csoport kapja az értékelést, érzi, hogy ő is fontos tagja volt.

6.1.5 Csoportmegbeszélés

Mesemondóka 1–6., Kreatív kommunikáció 1–6., Projektek a nyelvórán 1–6.

A csoportmegbeszélés követése nehézséget jelenthet a súlyos nagyothallónak vagy a súlyos hallássérültnek, ezért célszerű, hogy a csoport a megállapítások főbb pontjait írásban is rögzítse.

6.1.6 Tanulói napló vagy a kompetenciákat felsoroló eredménylista

Mesemondóka 1–6., Kreatív kommunikáció 1–6., Projektek a nyelvórán 1–6.

A követelményeket tartalmazó részletes lista segíti a hallássérültet, hogy lássa, melyik területen kell még erőfeszítéseket tennie: egyértelműbbé teszi az elvárásokat. Láthatóvá teszi azokat az eredményeket is, amelyeket a tanuló saját korábbi szintjéhez képest ért el. Így akkor is látja előrehaladását, ha ez a tempó lassabb, mint társaié.

6.1.7 Kvalitatív és szöveges tanári értékelés

Mesemondóka 1–6., Kreatív kommunikáció 1–6., Projektek a nyelvórán 1–6.

Az írásos munkákra adott írásos értékelés, amely tartalmazza a helyes példákat a használandó nyelvi elemekre, segíti a hallássérült tanuló nyelvhelyességének a fejlődését.

A 7–12. évfolyamon az értékelési alapelvek és módszerek a korábbiakon (1–6.) alapulnak. Az egyéni különbségeket figyelembe vevő értékelés megfelel a hallássérült igényeknek.

7. Az egyéni megsegítés lehetőségei

A hallássérültek hatékony idegennyelv-tanításának egyik fontos feltétele az osztálykeretben folyó fejlesztés során a hallásállapot és a képességstruktúra figyelembevétele. A másik fontos feltétele a hallássérült egyéni megsegítése. Az egyéni megsegítés során súlyt kell fektetni a hallásfigyelem és a hallási differenciáló képesség fejlesztésére, hogy a hallásmaradvány lehető legjobb kihasználásával minél többet értsen meg a verbális megfogalmazásokból. Az egyéni fejlesztés a színtere a kiejtés fejlesztésének, a megfelelő intonáció kialakításának. Noha a program szerint a kiejtés fejlesztése nem különül el a tanulási folyamatban, és a halló gyermek megfelelő kiejtésre tehet szert a kommunikáció során a hallott példa alapján, a hallássérült érthető kiejtése csak direkt fejlesztés hatására alakul ki. Gyakran előfordul, hogy a halláskontroll hiánya miatt a hallássérült kiejtése újból visszaesik. Az egyéni fejlesztés a színtere annak, hogy ha hallásállapota ezt szükségessé teszi, megismertessük az adott idegen nyelv kiejtési szabályszerűségeivel. Ennek tudatosítása segít a helyes kiejtés elsajátításában. Fontos, hogy (pl. angol nyelv esetén) megismertessük a nemzetközi fonetikai abc jelöléseivel, amelyek segítik, hogy a vizuális jelek segítségével „lássa” a kiejtést és a hangsúlyt. Hosszú távon ez segíti önálló tanulását is.

Az egyéni megsegítés lehetőséget biztosít arra, hogy a hallássérülttel előbb megismertessük az írott nyelvet, mivel ez vizuális támaszt jelent számára.

Az egyéni fejlesztés során van lehetőség a begyakorlásra, arra, hogy pótoljuk azokat az információhiányokat, amelyek a hallássérülésből adódnak. De lehetőség van arra is, hogy előkészítsük a következő órát, előre megismertessük olyan nyelvi anyagokkal vagy munkamódszerekkel, amelyek nélkül nem tudna a következő alkalommal sikeresen tevékenykedni az osztályban.

Az egyéni fejlesztési terv készítéséhez célszerű szurdopedagógus tanácsát kérni.

8. Speciális tanulói és tanári eszközök

A hallássérültek legfontosabb eszköze a megfelelően beállított hallókészülék (leggyakrabban fül mögötti). Egyre nő azoknak a hallássérült gyermekeknek is a száma, akik cochleaimplantáción estek át.

A hallássérültek fejlesztését segítő többi eszköz a hallók számára is hasznos, hiszen mindnek az a célja, hogy más csatornákon is juttasson információt a tanulóhoz, ne csak auditív módon. Ezért a szó-kép-memóriajátékok, kártyák, lottók és dominók, a nyelvi puzzle-játékok, a képanyagok, a képes oktatójátékok, az idegen nyelvű képeskönyvek, a feliratok, szó- és mondatcsíkok, oktatótáblák és software-ek a halló gyermek idegennyelv-elsajátítását is megkönnyítő eszközök.

9. Javaslatok

A tendenciákat figyelembe véve várható, hogy a hallássérültek egyre nagyobb számban jelennek meg a nem szegregált iskolákban. Fontos, hogy a gyermek fejlesztésébe bevonjuk a sajátos nevelési igényű gyermek oktatásában, nevelésében jártas gyógypedagógusokat. A hallássérültek esetén a tanulót oktató-nevelő pedagógusok tanácsot és segítséget kaphatnak a szurdopedagógusoktól (hallássérült gyermekekkel foglalkozó gyógypedagógusok) a gyermek egyéni szükségleteinek leginkább megfelelő módszerek kiválasztásában és a gyermek egyéni fejlesztési tervének kialakításában.

A sikeres integrált nevelés egyik alappillére a szülő, a hallássérült gyermek és a tanár együttműködése.

10. Mintaóravázlat (angol, A2 szint, osztályban, középsúlyos nagyothalló gyermek együttnevelése esetén)

1.	Szókincsbővítés, szövegértés, ismeretek bővítése az angol nyelvet beszélő országokról (USA nevezetességei), leírás	Fejlesztendő területek	Módszerek	Eszközök
	<ul style="list-style-type: none"> - Földrajzi fejtörő: Where is...? (Páros munka) - Kiemelt ismeretlen szavak feldolgozása (jelentés kitalálása rávezetéssel, körüírással, példamondatokkal) - Szöveg részenkénti bemutató olvasása 1-1 szó kicserélésével. A szöveg alapján tanuló jelzi a változtatást. - Ismeretterjesztő szöveg (leírás) olvasása, értelmezése (felszíni formák, tulajdonságok, felsőfokú melléknevek) - Kérdések alapján információk felidézése - Szituációs játék: tanuló az idegenvezető, aki egy tájat bemutat. (Csoportmunkában készülnek fel az idegenvezetésre.) - Nyelvi rejtvény (keresztrejtvény új szavakkal, kifejezésekkel) 	<ul style="list-style-type: none"> - Beszédeértés, tájékozódás térben - Szókincs, kiejtés, kombinációs képesség - Megosztott figyelem, hallásfigyelem - Olvasásértés, kiejtés, hangsúly - Rövid távú emlékezet, beszédeértés - Beszédkészség, kiejtés - Emlékezet, kombinációs képesség, szókincs 	<p>Feldolgozás, magyarázat, gyakorlati munkára építő ismeretszerzés, ellenőrzés, értékelés</p> <p>A tanuló előtt olvassuk, ha kell, segítjük a szöveg követését rámutatással</p> <p>Lehetőség, hogy hallássérült rövid jegyzetet készítsen; ne ő legyen az első idegenvezető</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Angol nyelvű térkép a Földről - Fólia, fóliafilc - Táblafile, tábla, szótárfüzet - Szöveg képekkel - Szöveg képekkel - Szöveg képekkel - Tájképek - Rejtvény feladatlapon

	Kreatív nyelvhasználat (Témakör: éghajlat, időjárás, országok, ételek, ruházat)	Fejlesztendő területek	Módszerek	Eszközök
<ul style="list-style-type: none"> – Következtető mellékmondat – A témakör már ismert szavaival asszociációs játékok, szógyűjtés 	<ul style="list-style-type: none"> – Hosszú távú emlékezet, flexibilitás, asszociáció, figyelem – Írásbeliség – Kombinációs képesség, asszociáció, hosszú távú emlékezet 	<ul style="list-style-type: none"> – Bemutató, megfigyelés, magyarázat, önálló feldolgozás, gyakorlati munkára építő ismeretszerzés, ellenőrzés, értékelés 	<ul style="list-style-type: none"> – Vizualtábla, filc 	<ul style="list-style-type: none"> – Füzet – Képek, mondatkártyák
<ul style="list-style-type: none"> – Hazai éghajlatról rövid leírás (képek és mondatkártyák párosítása éghajlati típusokról) – Országok megkeresése térképen, éghajlatokról mondatalkorás – Éghajlat, épületek, táplálkozás, ruházat közötti ok-okozati kapcsolatok felismerése, megfogalmazása: ...because ... (csoportmunka) 	<ul style="list-style-type: none"> – Téri tájékozódás, hosszú távú vizuális emlékezet, beszédkézség, szókinccs – Szókinccs, nyelvtanhasználat, beszédkézség, kiejtés, kombinációs képesség, gondolkodás 	<ul style="list-style-type: none"> – Hallássérült segítségse szempontsorrall – A hallássérült munkáját csoporttársak segítik 	<ul style="list-style-type: none"> – Térkép – Képek (házak, ételek, ruházat), szókártyák 	<ul style="list-style-type: none"> – 5x4 mondatcsík
<ul style="list-style-type: none"> – Mondatcsíkból összefüggő szövegek (4) összeállítása helyi éghajlattal és életmóddal kapcsolatban – Hiányos mondatokba szavak pótlása listából (páros munka) – ea betűkapcsolat 3 féle ejtése szerint szavak csoportosítása, kiejtésgyakorlat – Kakuktktojás – játék 	<ul style="list-style-type: none"> – Olvasásértés, szókinccs, kombinációs képesség – Szókinccs, kombinációs készség, emlékezet – Kiejtés, hallási differenciálás – Szókinccs, főfogalom alá rendezés, szabályfelismerés 		<ul style="list-style-type: none"> – Feladatlap – Szókártyák 	<ul style="list-style-type: none"> – Vizualtábla, filc

11. Ajánlott irodalom

- Csányi Yvonne: *Hallás–beszéd nevelés*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1990.
- Csányi Yvonne – Deák Tiborné – Gyöngyösi Lászlóné: *A hallássérült tanulók integrált oktatásáról*. BGGYTF, Budapest, 1994.
- Csányi Yvonne: Változásban a hallássérültek pedagógiája (Fejlődő technika, változó populáció, illeszkedő módszerek). *Gyógypedagógiai Szemle*, 1999. január–március. 1–9.
- Csányi Yvonne (szerk.): *Bevezetés a hallássérültek pedagógiájába*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993.
- Csányi Yvonne (szerk.): *A beszéd-nyelv fejlesztésének módszerei hallássérülteknél*. BGGYTF, Budapest, 1994.
- Csányi Yvonne (szerk.): *Együttnevelés – speciális igényű tanulók az iskolában. Az integrált fejlesztés lehetőségei*. OKI Iskolafejlesztési Központ, Budapest, 1993.
- Csányi Yvonne (szerk.): *A hallássérült gyermekek integrált nevelése*. BGGYTF, Budapest, 1995.
- Csányi Yvonne (szerk.): *Pedoaudiológia*. BGGYTF, Budapest, 1995.
- Csányi Yvonne (szerk.): *Tanulmányok a hallássérültek beszédérthetőségének fejlesztéséről*. BGGYTF, Budapest, 1995.
- Csányi Yvonne (szerk.): *Cochleáris implantáción átesett gyermekek terápiája és fejlődése*. ELTE BGGYFK, Budapest, 2002. 59–67.
- Csányi Yvonne–Zsoldos Márta: A speciális nevelési szükségletek pedagógiájáról. *Gyógypedagógiai Szemle*, 1995/3. 177–191.
- Gordosné Szabó Anna: *Bevezető általános gyógypedagógiai ismeretek*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2004.
- Gósy Mária: *A hallástól a tanuláshoz*. Nikol, Budapest, 2000.
- Mesterházi Zsuzsa (szerk.): *Gyógypedagógiai Lexikon*. ELTE BGGYFK, Budapest, 2001.
- Illyés Sándor (szerk.): *Gyógypedagógiai alapismeretek*. ELTE BGGYFK, Budapest, 2000.
- Kőpatakiné Mészáros Mária (szerk.): *Befogadó iskolák, elfogadó közösségek*. OKI, Budapest, 2003.
- Kőpatakiné Mészáros Mária (szerk.): *Táguló horizont*, OKI, Budapest, 2004.
- Mesterházi Zsuzsa (szerk.): *Gyógypedagógiai lexikon*. ELTE BGGYTF, Budapest, 2001.
- Perlusz Andrea: *A hallássérült gyermekek hazai integrált oktatás-nevelése, különös tekintettel a nevelést befolyásoló tényezőkre*. Kandidátusi értekezés. Budapest, 1997.
- Perlusz Andrea: *A hallássérült gyermekek integrációja*. Budapest, 2000.
- Perlusz Andrea: Integrált nevelés – inkluzív iskola. In: Báthory Zoltán – Falus Iván (szerk.): *Tanulmányok a neveléstudomány köréből*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 314–333.
- Perlusz Andrea: A hallássérültek hazai integrálásának néhány kérdése. In: *II. Soproni Logopédiai Napok Konferencia* (szerk.: Földes T. és mtsai.). Sopron, 1990. 92–95.
- Wocken, Hans: Integráció az iskolában. In: Papp Gabriella (szerk.): *Válogatás az integrált nevelés szakirodalmából (Fordításgyűjtemény)*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994. 7–19.